Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 93 (10078) | 1976 чылдың апрель 18, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

СЭКП-НИҢ ДЕЛЕГАЦИЯЗЫ ЭЭП КЕЛГЕН

ПРАГА. (СЭТА). Чехословакияның Коммунистиг партиязының ТК-зының чалааны-биле ЧКП-ниң XV съездизиниң ажылынга киржип чораан, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленкога баштаткан Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының делегациязы Төрээн чуртунче ээп чорупкан.

Делегацияның составынга СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев, СЭКП ТК-ның кежигүнү, К. В. Русаков, СЭКП ТК-ның кежигүнү, Арменияның КП ТК-зының бирги секретары К. С. Демирчян, СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП-ниң Воронеж обкомунуң бирги секретары В. Н. Игнатов, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң ЧССР-де элчини В. В. Мацкевич олар чораан.

Аэродромга СЭКП-ниң делегациязын ЧКП ТК-ның Чиигиве секретары, ЧССР-ниң Президентизи Г. Гусак, ЧКП ТК-ның Президиум кежигүнү, ЧССР-ниң чазааның Даргазы Л. Штроугал болгаш Чехословакияның көскү партия база күрүне удуртукчулары, Прaганың хөй-ниитизиниң төлээлекчилери үдээн.

* * *

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленкога баштаткан СЭКП-ниң делегациязы ол-ла хүн Москвага ээп чанып келген.

Внуково аэродромга делегацияны СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары Ф. Д. Кулаков, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары Д. Ф. Устинов, СЭКП ТК-ның секретары И. В. Капитонов, СЭКП ТК-ның кежигүнү Н. М. Пегов, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат О. Б. Рахманин, СЭКП ТК-ның херек эргелекчизиниң бирги оралакчызы А. М. Поплавский олар уткуп алган.

Уткааннарның аразынга ЧССР-ниң херектеринге ССРЭ-де түр төлээлеттирген Ф. Хлад база турган.

(СЭТА).

Совет Тываның ажыл-ишчилери «кызыл субботникке» идепкейлиг киришкен

КОММУНИСТИГ КҮШ-АЖЫЛДЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

ЧУРУКТА: кызылчылар Бай-Хаак аллеязында ыяш тарылгазының үезинде.

ЧУРУКТА: хоорайның улуг кудумчуларының бирээзи—«Дружба» кудумчузунда чоруткан чылыдылга шугумунуң тудуунда кызылчыларның ажылдап турары.

Кызыл

«Бистиң шалыпчы күш-ажылывыс, продукцияның тергиин эки шынары — В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнге эң дээре белээвис ол» — деп кыйгырыгның адаа-биле Кызыл хоорайның дыка хөй үлетпүр-бүдүрүлге, албан-организация черлериниң ажылчыннары, албан-хаакчылары коммунистиг субботникче үнгеннер. Кызыл суббота хүнүнде ийи дакпыр орденниг республика найысылалы күш-ажылчы байырлалдың шимчээзинче кирген. Ол хүн ажылдаарынга таарымчалыг кылдыр чиик-чиик ажылчын хевин кеттинген кижилер элээн эртежик турда-ла объектилер санай, кудумчулар дургаар янзы-бүрү ажылдарны кылып кирипкеннер.

Дээрниң хиндиинде булут безин чок апрельдиң аяс эртенинде коммунистиг субботникке тураскаатканˮ ажылчы чоннарның хөй кижи киржикчилиг митингилери Бай-Хаак аллеязынга, 4 дугаар микрорайонга, Найырал кудумчузунга болгаш өске-даа черлерге организастыг эрткен. Аңаа сөс ап, чүве чугаалаан эштер ленинчи субботниктиң улуг ужур-дузазын, кызылчыларның бо чаңчыл болган күш-ажыл байырлалынга политиктиг идепкейиниң көдүрлүүшкүнүн, бедик организакчы чорууп демдеглевишаан, «кызыл суббота» хүнүнде шалыпчы ёзу-биле ажылдаарын чыылганнарга күзээн.

Улуг Ленинниң адын эдилээн төп кудумчуда транспарантыда: «Апрель 17-де—шуптузу коммунистиг субботникче!» дээн сөстер кижи бүрүзүнүң «кызыл субботада» сеткил-хөөнүн илередип турганзыг. Кызылчылар чамдык объектилерже, ылаңгыя тудуг шелдеринче бөлүк-бөлүк аайы-биле чоруп турганнар. Эртенгиниң 6 шактан эгелеп, хоорайның мурнуу-барыын чүгүнче шуушкан чон үзүктелбестээн. Ылаңгыя 6, 10, 12, 15 дугаар автобустарга ээлчег манап олурары үр хире боорга, кызылчыларның чамдызы ийи-үш болуп бөлүглежип алгаш, хамаарышкан участоктарынче чадаг чоруп тургулаан. Оларның хөй кезии хоорайның 4 дугаар чаа микрорайонунда калбарган тудуг шөлүнге ажылдаан. Ам чыл санында чаа тудуглар немежип, хүн бүрү чаартынып турар черде чаа туттунуп турар тудугларга мергежилдиг тудугжулар-биле кады хоорайжылар хайнышкынныг ажылдап кирипкен. Чаа бажыңның үстүнде каъдында тууйбу салып турда, ооң адаккы каъттарында шеверлел ажылдары чоруп турар. А тудугнуң даштын долгандыр асфальтылыг шөлдү дескилевишаан, ыяшты тарып олуртуп турган. Ол хүн дөрткү микрорайоннуң тудугларынга беш чүс хире кижи найысылал Кызылды чечектелген сад-хоорай болдурар дээн чаагай күзел-чүткүл-биле ажылдаан.

В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 106 чыл болурунга тураскаатккан бо алдарлыг субботниктиң ажылын удурткан хоорай штавынга күш-ажылчы медээлер удаа-дараа кээп тургулаан.

Хоорайның чурттакчы, культура амыдыралынга улуг ужур-дузалыг хөгжүм-шии театрының болгаш Министрлер Чөвүлелиниң тудугларынга он-он албан-организация черлериниң төлээлери коммунистиг субботникке идепкейлиг киржип, чаа ниитилел тургузуушкунунга, партияның херээнге бүрүн бердинген чоруктуң илерелин көргүскен.

Хоорайның мурнакчы бүдүрүлгелериниң бирээзи — Кызылдың даарапылга фабриказы анаа хүннеринде ышкаш ажылдап хүнзээн. Технологтуг ажыл-чорудулга чогуур негелделери-биле тургустунза-даа, даарапыкчыларның сагыш-сеткили шала далажыксап, хөйнү кылып бүдүреринче оларны чайгаар-ла албадап кээрге, күжениишкинниг ажыл-иш улам шапкынчаан.

Каа-Хемниң хөмүр-даш разрези, даарапылга фабриказы, хлеб, тууйбу, демир-бетон заводтары, хоорайның дээди болгаш ортумак өөредилге черлери дээш өске-даа бүдүрүлгелер, организациялар хөй-хөй ажыктыг үүле-херекти кылып бүдүрген. Чаа аэровокзалдан хоорайже кирер орук чанында, беш чүс ажыг кижи чыскаалдыр турупкаш барык бүдүн километр черге үш олуруг кылдыр ыяшты тарып олуртканнар.

Баш бурунгаар кылган саналгаларның бадыткааны-биле алырга, 35 муң ажыг хоорайжылар коммунистиг субботникке киржип, 300 ажыг муң рубльдиң ажылын кылып бүдүрген. Беш чыл фондузунче 48 муң рубльди шилчидер.

Кызыл район

Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнүң ленинчи субботниинче 5700 ажыг кижи үнүпкен деп медээни ону эрттирериниң район штавының кежигүннери дыңнаткан. Оларның аразында Кур Черниң тараажызы, «Көк-Тей» совхозтуң куш ажаакчызы, Сукпактың кадарчызы, ыраккы Тере-Хөлдүң ивижизи, «Х Улуг хурал» колхозтуң Оттук-Даш сүт-бараан фермазының саапчызы дээш оон-даа өске кандыг мергежилдиң кижилерин ында чок дээр!

Ол хүн «Көк-Тей» совхозтуң куш фермазы хөлдүг черлерниң бирээзи турган. Аңаа район төвүнүң янзы-бүрү албан организацияларындан келгилээн хөй херээжен кижилер чугайлаашкын ажылдарын бир демниг чоруткан. А эр улус школачылар-биле кады 500 дөс ыяшты тарып олуртканнар.

Тракторларның хөөмейи № 1, № 2 хову турлагларынга орай кежээге чедир үзүктелбээн. Механизаторлар шык базырыышкынынга илииртээшкинге эрестиг ажылдааннар.

«Тиилелге» совхозтуң ажыл-ишчилери субботникке идепкейлиг кирикшен. Малчын аалдарның 6 кажаазының көржеңин хооруп, аштап, арыглаан. 600 гектар шөлдүң шыгы базыртынган. 100 га черни андарган. 80 тонна үрезинни хораннап арыглааш, 90 тонна чемишчидилгелерни шөлдерже төккен. Кур-Чержилер № 4 хову турлаанга чаа чунар-бажыңны тудуп бергеннер.

«Х Улуг хурал» колхозка суггарылга бугаларын чурумчудуп, арыглап аштаар ажыл калбарган. Субботниктиң киржикчилери чамдык бугаларның суун хову-шөлдерже үндүрүп, баштайгы шенелдени чорутканнар.

Тере-Хөлге час арай орайтап дүшкен. Аргада хар кылып хевээр. Ынчалза-даа ырышоорлуг, катка-хөглүг кижилерниң демниг ижи ээнмерге түлүктелген. Олар 300 кубометр хире токпак ыяшты хап белеткээн.

А сукпакчылар ленинчи субботникте шалыпчы ёзу-биле иженип, суур чаагайжыдылгазынга, хову турлагларынга, малчын коданнарга янзы-бүрү үүле-херектерни кылып бүдүрген.

(Уланчызы 2-ги арында).

Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 106 чыл болур оюнга тураскааткан коммунистиг субботникке республика найысылалының ажыл-ишчилери шалыпчы ёзу-биле, бир демниг ажылдааннар. Субботник эгелээриниң мурнунда хоорайның янзы-бүрү черлеринге хөй кижи киржикчилиг митингилер болгулаан.

ЧУРУКТА: Кызылдың № 4 микрорайонунга болган митинг үезинде.

Кызыл районнуң мурнакчы ажыл-агыйларының бирээзи «Көк-Тей» совхозтуң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 106 чыл болур оюнга тураскааткан күш-ажыл байырлалынга идепкейлиг кирикшеннер.

ЧУРУКТА: совхозтуң ажылчыннары митинг соонда ажылче ыр-шоорлуг, катка-хөглүг бар чорууру.

ШАҢНАЛДАРНЫ ТЫВЫСКАН

Ак-Довурак хоорайга болган «Тыва даг-дүгү» комбинаттың мурнакчыларынга шаңналдарны байырлалдыг байдалда тывыскан.

Тываның ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, оңгу беш чылдың баштайгызы—1976 чылдың онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш кап дакпыр күжениишкинниг, сорук кириишкинниг ажылдап турарлар. Бо чылдың баштайгы кварталының түңнелдери-биле алырга, республиканың күш-ажылчы коллективтери, харын-даа бүдүн-бүдүн бүдүрүлгелер, хоорайлар болгаш районнар-даа продукция бүдүрүп, сайгарар планнарын чедиишкинниг күүсеткен.

Оон чижээнге чалыы хоорай — Ак-Довуракты көргүзүп болур. Бо чылдың бирги кварталында хоорайның бүдүрүлгелери продукция сайгарар планны 105,6 хуу күүсеткеш, пландан ажыр 272 муң рубльдиң продукциязын бүдүрген. Ак-довуракчыларның ындыг чедиишкини эрткен тоску беш чылда шалыпчы күш-ажылдың үргүлчүлели болуп турар.

1975 чылда улус ажыл-агыйының планын хуусаа бетинде күүседир болгаш тоску беш чылды чедиишкиннниг доозары дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга чедиишкиннери дээш Ак-Довурак хоорайны СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнааны билдингир болгай.

Ол бедик шаңналды тывсырынга тураскааткан байырлыг хурал Ак-Довурак хоорайның Культура ордузунга болган. Хуралды «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде партком секретары В. А. Бакулин ажыткан.

СЭКП ТК-ның Чиигиве секретары эш Л. И. Брежневти баштадыр партия ТК-ның Политбюрозунуң составын хүндүлүг президиумга бедик көдүрлүүшкүн-биле соңгаан.

Дараазында СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшинге сөс берген. Тоску беш чылда республиканың экономиказының бүгү адырларынга ажылчы чоннарның чедиишкиннерин чугаалааш, оларның мурнунда улуг сорулгаларга ол доктааган. СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлериниң улуг ужур-дузазын ол демдеглеп, чурттуң экономиказын болгаш культуразын көдүрер, улустуң чаагай чоруун улам экижидер талазы-биле съездиниң шиитпирлерин онзалап айыткан. Аңаа холбаштыр республиканың ажылчы чоннарының мурнунда кайы хире улуг сорулгаларның тургустунганын Г. Ч. Ширшин тодаргайы-биле чугаалаан.

1975 чылдың планын хуусаа бетинде боттандырганы болгаш тоску беш чылды чедиишкиннниг доосканы дээш СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугун Ак-Довурак хоорайның ажылчы чоннарының төлээлекчилеринге Г. Ч. Ширшин тывыскан болгаш залга адыш часкаашкыны диңмиттелип турган.

СЭКП Тыва обкомунуң, республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң өмүнээзинден Г. Ч. Ширшин ак-довуракчыларга бедик шаңнал дээш байыр чедирген.

Бедик сорттуг руда арыглаар цехтиң начальниги А. Курлянов, Ак-Довурактың автотранспорт бүдүрүлгезиниң чолаачызы В. Кончук, рудникте оператор В. Даржаа болгаш өскелер-даа сөс ап, чүве чугаалааш, оларның ажылын партияның болгаш Совет чазактың бедик-биле үнелээни дээш өөрүп четтиргенин илереткеннер. Олар СЭКП-ниң XXV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, оңгу беш чылды база-ла бедик көргүзүглер-биле доозар, ооң баштайгы чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш бүгү күжүн бээриң хүлээнип турганнар.

* * *

СЭКП обкомунуң секретары эш Г. Н. Долгополов «Тыва даг-дүгү» комбинаттың тоску беш чылды чедиишкиннниг күүседип, бедик түңнелдерни чедип алган мурнакчыларынга ССРЭ-ниң орденнерин болгаш медальдарын тывыскан. Оларның аразында: комбинатта экскаватор машинизи А. И. Бойков, бедик сорттуг даг-дүгү арыглаар цех начальниги А. С. Курлянов, үүрмектеп сорттаар комплексте машинист Р. Х. Ортун-Назын олар Күш-ажылдың Кызыл Туг орден-биле регулировщик Л. И. Корниенко, каңнакчы В. Н. Перцев, өрүмнекчи К. А. Хомушку—«Хүндүлелдиң Демдээ» орден-биле; аккумуляторщик А. В. Камалиева, чолаачы К. Д. Монгуш, каңнакчы И. Т. Слезин — Күш-ажылчы алдар орденниң III чергези-биле шаңнатканнар. Ол ышкаш комбинаттың бөлүк мурнакчыларынга медальдарны база тывыскан.

Шаңнатканнар Төрээн чурттуң бедик шаңналы дээш кызыгаар чок өөрүп четтириишкинин илередип, улам улуг күжениишкинниг ажылдаарын, чырыткылыг келир үе коммунизм дээш совет улустуң күш-ажылчы тиилелгелеринге боттарының үлүүн киирерин хүлээнгеннер.

М. КАЛЧАН.

ЧУРУКТА: СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары эш Г. Ч. Ширшинниң Ак-Довурак хоорайның төлээлекчилеринге СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугун тывысып турганының үези.

В. КУДРЯВЦЕВТИҢ фотозу.

Россия Федерациязының ажылчы чоннарының 1976 чылда социалистиг хүлээлгелери

Россия Федерациязының ажылчы чоннары бүгү совет улус-биле бир демей, СЭКП-ниң XXV съездизиниң түңнелдерин кайгамчык улуг сорук кириишкин-биле болгаш сагыш-сеткилдиң өөрүшкүлүг хайнышкыны-биле уткааннар. РСФСР-ниң үлетпүр бүдүрүлгелериниң, кодээ ажыл-агыйының, тудуунуң, транспортунуң болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының коллективтери съездиниң шиитпирлерин, партия Төп Комитединиң Чиигиве секретары эш Л. И. Брежневтиң отчёттуг илеткелинде айтыышкыннарны база сорулгаларны удуртулга болдурбушаан, оңгу беш чыл планының бирги чылында дараазында социалистиг хүлээлгелерни алганнар:

Кол кичээнгейни улус ажыл-агыйының бүгү-ле адырларынга бүдүрүлгелерниң техниктиг эде дериишкининче, ажыглалга киирер чаа күчүлерни эң-не дүрген шиңгээдип алырынче, кол бүдүрүлге фондуларын, материалдыг болгаш өске-даа курлавырларны улам ажыктыг кылдыр ажыглаарынче угландырып мооңнээр.

Техниктиг депшилгени тодаргайлаар адырларга бүдүрүлге хемчээлдериниң өзүлдезиниң мурнап хөгжүүр темпилерин үлетпүрге чедип алыр. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрер талазы-биле планныг даалгаларны 12 хуу ажыр күүседир. Машина тудуунга дериишкиннерниң ээлчегде ажылдаарының коэффициентизин 4 хуудан эвээш эвес улгаттырар. Үлетпүр продукциязының шынарын болгаш техниктиг деңнелин бедидер. Машиналарның, дериишкиннерниң болгаш приборларның депшилгелиг 1,5 муң чаа хевирлерин бүдүрерин шиңгээдип алыр. Чаа техниканы, бүдүрүлге чорудулгаларының мурнакчы технологиязын, механизациязын, автоматчыдылгазын шиңгээдип алыр талазы-биле даалгаларны хуусаа бетинде күүседир, хол-биле кылыр күш-ажылдың үлүг-хуузун дыка кызырар. 3,5 муң бүдүрүлгелерниң, цехтерниң, участоктарның болгаш бүдүрүлгелерниң комплекстиг механизастаашкынын база автоматчыдылгазын боттандырар, механизастыг 6,5 муң ажыг шууштурулга болгаш автоматтыг шугумнарны шиңгээдип алыр.

Бүдүрүп үндүрүп турар продукцияның хөй материалдар чарыгдаар чоруун кызырар болгаш 5,5 млрд. киловатт-шак электроэнергияны, 600 муң тоннадан эвээш эвес кара металлдарны, чижек-биле санаарга 2,2 миллион тонна одаар чүүлдү камнап алыр. Чогаадыкчы болгаш чаартыкчы саналдарны улус ажыл-агыйынга шиңгээдип нептередириниң күселиг-биле чылда 2,7 млрд. рубльдиң камналгазын чедип алыр.

Үлетпүр продукциязын сайгарарының болгаш кылыгларның эң чугула хевирлериниң хөй нуруузун бүдүрүп үндүрериниң планын хуусаа бетинде, декабрь 28-те күүседир. Пландан ажыр 190 муң тонна шойну, 200 муң тонна каңны, кара металлдарның 150 муң тонна прокадын, 51 муң тонна каң хоолайларны бүдүрер, 8 миллион тонна хөмүр-дашты, 2,7 миллион тонна нефтини, 3,9 млрд. куб. метр газты казып тывар, 500 муң тонна минералдыг чемишчидилгелерни, 400 муң дөрбелчин метр кылагар шилди, 50 муң тонна целлюлозаны, 35 муң тонна саазынны, 1500 тракторларны, 700 тараа комбайннарын, 3700 автомобильдерни, тракторларга болгаш кодээ ажыл-агый машиналарынга херектээр 2,3 миллион рубльдиң

(Уланчызы 3-кү арында).

Совет Тываның ажыл-ишчилери «кызыл субботникке» идепкейлиг киришкен

КОММУНИСТИГ КҮШ-АЖЫЛДЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Ак-Довурак

Апрель 17—коммунистиг субботник хүнү. СЭКП-ның XXV съездиниң төөгүлүг шиитпирлеринге сорук кирип чалгыыннанган ак-довуракчылар шак бо күш-ажылдың байырлалының хүнүн уткуп, чаңгыс кижи дег бир демниг үнүпкен.

Улуг-даа, биче-даа кижилер баш удур планнаттынганын ёзугаар эртен эрте тус-тус турушстарында турглапкан ажылдап кирипкен. Кол күштү «Тыва даг-дугу» комбинаттың ийиги ээлчээн чоокку хүннерде дужаарынче углаптап объектилерде мөөңнээн. Ооң-биле катай ак-довуракчылар чалыы хоорайын улам-на арыг-силиг, каас-шинек болдурар дээш эрес-соруктуг ажылдаан.

Күш-ажылдың байырлалының ол хүнүнде ак-довуракчылар ниитизи-биле 8380 хире рубльдиң ажылын бүдүрген. Ооң иштинде элээн каш организациялар хөй түңнүг акшаның ажылын шыңарлыг кылып дооскан. Чижээ, «Тыва даг-дугу тудуг» эргелели 704 рубльдиң, 42 дугаарлыг тудуг эргелели 800 хире рубльдиң, автотранспорт бүдүрүлге чери 1200 хире рубльдиң ажылын бүдүрген. Ол ышкаш өске-даа албан организация, үлетпүр бүдүрүлге черлериниң улуг, биче кижилери ак сеткилдиг-биле ажылдап, оңгу беш чылдың фондузунче хөй-хөй түңнүг акша курлавырларын кииргеннер.

Хову-Аксы

Тываның өңнүг металлургиязының баштайгызы «Тыва кобальт» комбинаттың ажылчыннары болгаш Хову-Аксының ажылчы чоннары ленинчи «кызыл субботникке» онза идепкейлиг киришкен. Эртенгиниң 8 шак четпээнде-ле тус-тус коллективтерниң кежигүннери ажылдаар черлеринге чыглып келген. Комбинат чанынга, чаа суурга болгаш өске-даа черлерге болгулаан митингилерге сөс алган кижилер Коммунистиг партияның, Совет чазактың кижи дугайында сагыш салыышкынын дээш өөрүп четтиргенин илергейлеп, оңгу беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш улам кужениишкинниг ажылдаарын эш-өөрүнүң мурнундан даңгыраглап турган.

Ол хүн комбинат ажылчыннарының хөй кезии боттарының ажылдаар черлеринге ажылдаан. Бүгү участоктарның, цехтерниң ажылчыннары бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаан. Чижээлээрге, чоокта чаа Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шаңнаткан А. Голиковтуң удурткан даг цегиниң коллективи ниитизи-биле хүннүң онаалдазын бүдүн чартык катап ажыр күүсеткен. Ол хүн кастынган руданың шынары эки болганы чүгле дагжыларга эвес, комбинаттың бүгү ажылчыннарынга улуг өөрүшкү болган.

Хову-Аксының эрги, чаа ийи суурунуң чурттакчылары болгаш школачылар суур чаагайжыдылгазынга идепкейлиг киришкен. Өг-бүле ээлери, пенсионерлер чурттап орар бажыңнарының иштин, даштын арыглап аштап алганнар. Бо ажылды суур Совединиң депутаттары удурткан.

Хову-аксыжылар оңгу беш чылдың фондузунче 2700 рубльди шилчидер.

Чөөн-Хемчик

Ол хүн районнуң бүгү-ле ажыл-агыйларының хову турлагларын лозуң, плакаттар-биле шимээн. Кып-кызыл туктар салгын-хатка хелбеңнедир эстеткен, тракторларын каргыраалаткан механизаторлар чер чарып, иллиртеп турган. Малчыннар кажаалар тудуп, фермаларын, турлагларын аштап, арыглаан.

Районга ниитизи-биле 13 муң ажыг кижи субботникке идепкейлиг киришкен. 34 муң хире рубльдиң ажылын кылган. Беш чылдың фондузунче 12 муң рубльди шилчидер.

Бүдүрүлге, транспорт, тудуг черлериниң ажылдакчылары ол хүн боттарының объектилеринге ажылдаан.

Чижээ, Чадаанада № 463 көжүп чоруур мехколоннаның ажылчыннары 5 муң хире рубльдиң ажылын бүдүрген.

Хөндергей, Хайыракан школаларының өөреникчилери 20 тонна ажыг демир кескиндизин чыып, суур чаагайжыдылгазынга киришкеннер. Механизаторлар 600 га черни чарган. 127 кижи кыштаглар септеп, өтек болгеп. Тудуг ыяжының белеткелинге, өшкү кыргылдазынга хөй кижи киришкен.

СЭКП-ның XXII съездизи аттыг, «Сүт-Хөл» совхозтарның ажыл-ишчилери болгаш өскелер-даа субботникке чаңгыс кижи дег киржип, планнаттынган онаалдаларын чедиишкинниг күүсеткеннер.

Таңды

Таңды районнуң ажылчы чоннарының хөй кезии, барык тос муң хире кижи субботникке киришкеш, ол хүн ниитизи-биле 37 муң ажыг рубльдиң продукциязын ажылдап кылган. Бо түңнүң хөй кезии колхоз, совхозтардан кирген. Тодаргайлаарга, колхозчулар болгаш совхоз ажылчыннары субботник хүнүнде 27 муң ажыг рубльдиң продукциязын бүдүрген.

Бо хүннерде районда часкы хову ажылдары калбарган. СЭКП Таңды райкомунуң секретары эш Н. Болотовтуң бисте дыңнатканы болза:

— Районнуң ажыл-ишчилери субботник фондузунче 16.5 муң рубльди шилчидер. Ол хүн часкы хову ажылдарынга ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң механизаторлары эң идепкейлиг ажылдаан. Май байырлалынга уткуштур чаагайжыдылга ажылы бисте калбарган. Субботник хүнүнде чаагайжыдылга болгаш септелге ажылдарынга 860 ажыг кижи ажылдаан.

Бии-Хем

Бүгү-эвилелдиң коммунистиг субботнигин бии-хемчилер күш-ажылчы байырлал кылдыр эрттирген. Эртенги шактарда чер-черге байырлыг митингилер болгулаан.

Үлетпүр, тудуг, транспорт организацияларының ажылдакчылары, механизаторлар, малчыннар коммунистиг ёзу-биле ажылдап хүнзээн.

Бо тараалаң районнуң механизаторлары часкы хову ажылдарын уламчылаан. Ленин орденниг «Кызыл тараачын», «Саян», «Өөк», «Шивилиг» совхозтарда бир муң ажыг гектар черниң шыгын базырган. «Саян», «Шивилиг» совхозтарының, «Сельхозтехника» салбырының механизаторлары ховуларже чемишчидилге сөөртүп ажылдаан. Фермаларның ажыл-ишчилери мал ажылының продуктуларын бүдүреринге бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап, малдың чаш төлүн камгалап алырын уламчылаан. Үлетпүр, тудуг ажылдакчылары боттарының объектилеринге ажылдаан. Чижээ, № 957 кежүп чоруур мехколоннаның тудугжулары «Өөк» совхозта школаның, чурттaлга бажыңнарының тудуунга ажылдаан.

Шалыпчы күш-ажылдың байырлалында районнуң бүгү колхоз, совхозтарындан 2000 ажыг кижи субботникке күш-ажылчы улуг чедиишкиннерлиг киришкен. Баш бурунгаар санаашкыннар ёзугаар алырга 9000 ажыг рубльдиң ниити продукциязын олар бүдүрген. 5 муң ажыг рубльди оңгу беш чылдың фондузунче шилчидер.

Ниитизи-биле коммунистиг субботникке районнуң 5500 ажыг ажыл-ишчилери ажылдаан. Оларның дыка хөйү хоорай, суурлар чаагайжыдылгазынга массалыг-биле киришкеннер. Маңаа районнуң школачылары база улуг үлүүн киирген.

Каа-Хем

Район болгаш колхоз, совхозтар төптери байырлал шиичи кирген. Ажылчы чоннарны сорук кириишкинче кыйгырып турар лозуң, плакаттарны көскү черлерде аскылаан. Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 106 чыл оюн бедик бүдүрүкчүлүг иш-биле уткуурунуң коммунистиг субботнигин каа-хемчилер бүгү республика-биле бир дөмей эрттирген.

СЭКП райкомунуң секретары, районнуң коммунистиг субботник штавының даргазы Василий Андреевич Чыгарскихтиң дүүн бисте дыңнатканы болза:

— Бүдүрүлге, албан черлериниң, колхоз, совхозтарның 6400 ажыг ажыл-ишчилери коммунистиг субботникте чаңгыс кижи дег киржип турар. Районга ниитизи-биле 37 муң рубльдиң янзы-бүрү продукцияларын бүдүрер, тудуг-суур чаагайжыдылгазы болгаш өске-даа ажылдарны чорудар.

Районнуң чер ажылдыгаары оңгу беш чылдың баштайгы чазының хову ажылдарын чорудар. Шык базырыышкыны, чаштырылга чижектиг ажылдарны боттандырарынга 260 механизатор ажылдаар. Бүгү участоктарда ажылдап турар кижилерге садыг хандырылгазын эки организастаан.

Каа-Хем районнуң ажыл-ишчилери «кызыл суббота» хүнүнде ажылдаан акшазындан 10.850 рубльди оңгу беш чылдың фондузунче шилчидерин шиитпирлээн.

Тес-Хем

Коммунистиг субботник Тес-Хем районнуң бүгү колхозтарынга болгаш совхозтарынга, албан организацияларынга болгаш коллективтеринге организастыг эрткен. Ол хүн шупту 3350 кижи бедик көдүрлүүшкүннүг, хөй-аъттыг ажылдаан. Ооң түңнелинде 13580 рубль түңнүг ажыл кылдынган. Оңгу беш чылдың фондузунче 4300 рубльди шилчидер.

Субботникке көдээ ажыл-агыйның 1520 ишчилери киришкен. Олар чаңгыс хүн дургузунда 9000 баш өшкүнү кыргып, элээн каш мал кажааларын туткан болгаш кодаңнарны арыглап, кажаалар көржеңнерин хоорганнар. «Чодураа» колхозтуң Василий Араддин, «Тес-Хем» совхозтуң Тирчин Моторк удурткан болгаш өске-даа хову-трактор бригадаларының механизаторлары шык базырыышкынынга хүнзээннер. Оон ыңай школа болгаш уруглар албан черлеринге одаар ыяш белеткелинге ажылдаан улус база хөй болган.

Суурлар чаагайжыдылгазынга 1800 кижи ажылдап хүнзээн. Маңаа ылаңгыя школа коллективтериниң ажылын демдеглээри чугула. Олар кудумчулар аштаарынга болгаш ыяш тарыырынга идепкейлиг киришкеннер. Чамдык школаларның өөреникчилери субботникче чыскаалып алгаш, ыры-шоорлуг үнгеннер. Черле ынчаш, районнуң каяа-даа болган субботниктери чүгле күш-ажыл эвес, сагыш-сеткил талазы-биле база көдүрлүүшкүннүг эрткен.

Барыын-Хемчик

Районнуң ажылчы чону «кызыл суббота» хүнүнде шупту чаңгыс кижи дег, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдааннар. Кызыл-Мажалыктың туувбу заводу, районнуң херглекчилер ниитилели, «Тыва даг-дугу» комбинат, Ак-Довурак АТБ-зи, «Сельхозтехника» каттыжыышкыны, «Тыва даг-дугу тудуг» эргелели болгаш «Шекпээр», «Хемчик» совхозтар база ыяш ажыл-агыйы чери дээш, өске-даа бүдүрүлге, албан организация черлеринден ниитизи-биле 12 муң ажыг кижи анаа киришкен. Олар ол хүн 42 муң рубльдиң продукциязын бүдүрүп үндүрген. Оңгу беш чылдың фондузунче 25 муң рубльди шилчидер.

Барыын-Хемчиктиң девискээринге часкы хову ажылдары эгелээни-биле холбаштыр совхозтарга хөй-хөй хемчээлдиг хову ажылдарын чорудары мурнунда көрдүнген турган. Ынчангаш, тараажылар ол хүн часкы хову ажылдарын калбартканнар. Ооң-биле чергелештир мал кажааларын тудар, септээр болгаш кажааларның иштин аштааннар. Суур чаагайжыдылгазынга башкылар, школачылар база бир демниг үнгеннер.

Барыын-Хемчиктиң хөй кижилиг организацияларындан Ак-Довурактың автобүдүрүлгези, район эмнелгези болгаш өске-даа коллективтер субботник хүнүнде «Тыва даг-дугу» комбинаттың ийиги ээлчээниң тудуунга ажылдаан.

Мөңгүн-Тайга

Ыраккы «Малчын» болгаш «Мөген-Бүрен» колхозтарның ажыл-ишчилери апрель 17-де бедик көдүрлүүшкүннүг күш-ажылче үнген. Ийи колхозтуң суурларынга лозуң, плакаттар эртен даң бажындан тура-ла чайнай бергилээн. Сес шак үезинде колхозтарның контораларының чанынга колхозчулар чыглып кээп, хөй санныг техника мурнундагы план ёзугаар тус-тус маршрутче «аъттангылааннар».

«Малчынның» ажыл-ишчилери ол хүн Каргы-Бажынга түс-чүс кубометр ыяшты белеткээн. Оларның-биле кады районнуң чамдык албан организация черлериниң ажылдакчылары анаа ажылдаан. А башкылар, школачылар болгаш өске-даа бир кезек кижилер суур чаагайжыдылгазынга киришкен. Олар ыяштар олуртуп, бок аштап элээн хөй ажылдарны кылып чоруткан.

Ырак «Мөген-Бүренниң» колхозчулары Аспаты деп черге токпак кагар ажылче хаара туттунган. Анаа ажылдың база эртен даң бажындан эгелээш, орай кежээ доозулган.

Ниитизи-биле мөңгүн-тайгажылардан коммунистиг субботник хүнүнде 2372 кижи үнген болгаш олар 6140 рубльдиң ажылын кылганнар.

Бай-Тайга

Бай-Тайганың ажылчы чоннары ленинчи субботникке эң-не калбаа-биле киржип, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга ыяк белеткенип келгеннер. Дүүн анаа барык 4520 ажыг кижи киришкен. Оларның арасындан 2850 кижи боттарының ажылдаар черлеринге барып, күш-ажылчы ээлчээн эрттирген. Ынчаарга 1670 кижи районнуң чурттакчылыг черлериниң чаагайжыдылгазынга ажылдаан.

«Тээли» совхозтуң, «Кара-Хөл» колхозтуң болгаш өске-даа ажыл-агыйларының коллективтери чаңгыс-ла хүн дургузунда 400 гектар черниң дажын арыглаан. 260 гектар тараа шөлүн суггарган. Ол ышкаш 140 гектар ажыг черде тарааны чаштырган.

Субботникке эң ылангыя «Кара-Хөл» колхозтуң ажыл-ишчилери эң эки үре-түңнелдиг ажылдааныын айтыр ужурлуг. Олар апрель 17-ниң хүнүнде Алаш хемни кежилдир улуг көвүрүгнү тударын дооскан. 320 олуттуг школаның тудуунга кызымаккай ажылдааннар.

Бай-Тайга районнуң көдээ механизаторлары, малчыннары 522 кижи субботник хүнүнде боттарының дорт хүлээлгелерин кажангызындан-даа артык эки күүседип, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң эң бедик деңнелин чедип алганнар.

Район төвүнүң организацияларындан болгаш өске-даа черлерден субботникке ажылдаан кижилер ниитизи-биле 800 кубометр ажыг оттулар ыяшты районнуң уруглар албан черлеринге белеткеп берген.

Улуг-Хем

Районнуң Шагаан-Арыг хоорай болгаш суурларында коммунистиг субботник эрттирериниң дайынчы штабтарында ажыл сөөлгү үеде хайнывышкынныг болуп келген. Субботник хүнүнде эң-не бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарының хемчеглери баш удур планнаттынган.

Ниитизи-биле ол хүн субботникче 5 муң ажыг кижи үнген. Оларның иштинден 3 муң ажыг кижи көдээ ажыл-агыйга, тудугга ажылдаан. Район төвүнүң болгаш суурларның чаагайжыдылгазынга 1500 кижи киришкен. Бо чаагай херекке хөй санныг школачылар база киришкен.

Күш-ажылчы байырлалдың хүнүнде улуг-хемчилер 32 муң рубльдиң продукциязын бүдүрген. Оңгу беш чылдың фондузунче 9840 рубльди шилчидер. Районнуң көдээ ажыл-агый, үлетпүр, тудуг ажылдакчыларының хөй кезии боттарының коллективтеринге ажылдап эрттирген.

Үлетпүр бүдүрүлгелерде, албан организацияларда коммунистиг субботникти харылзаар штабтарның удурткучулары район штавы-биле үргүлчүнүң харылзаалыг ажылдап эрткен.

Тожу

Республиканың ырак-узак районнарының бирээзи — Тожунуң ажыл-ишчилери — аңчылар, ивижилер, тудугжулар, көдээ ажыл-агый ажылдакчылары москвачыларның кыйгырыын ёзугаар улуг баштыңчы В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 106 чылынга тураскааткан коммунистиг субботникче кажангызындан-даа артык идепкейлиг киришкеннер. Субботник эрттирериниң район штавының начальниги эш А. Ф. Панкратовтуң радио дамчыштыр дыңнатканы болза:

— Бистиң райондан субботникке ниитизи-биле 2430 ажыг кижи киришкен. Оларның иштинден дөрт чүс ажыг кижи бүдүрүлге болгаш тудуг черлеринге, а 500 ажыг кижи — көдээ ажыл-агый талазы-биле ажылга киржип, күш-ажылчы идепкейлиг чоруун көргүскеннер. Чер-ле болганынга, кайы-даа коллектив субботник хүнүнде күш-ажылдың эң бедик бүдүрүкчүлүүн чедип алыр дээш кызымаккай ажылдаанын демдеглээр херек.

Ленинчи субботник хүнүнде районга ниитизи-биле 10.528 рубльдиң продукциязын бүдүрүп үндүрген. Беш чылдың фондузунче 6500 рубльди шилчидер.

Тожунуң чурттакчылыг черлеринге, эң ылангыя район төвүнге чаагайжыдылга ажылынга дыка хөй коллективтер, ажылчы чоннар калбаа-биле киржип, субботникке боттарының үре-түңнелдиг үлүүн салганнар. Бо талазы-биле ажылга 800 ажыг кижи киришкен болгаш, мындыг ажылды моон-даа соңгаар үргүлчүлээриниң чугулазын олар айтып турганнар. Тожунуң ажыл-ишчилери субботник хүнүнүң күш-ажылчы бедик көргүзүглерин моон-даа соңгаар кудулатпазынга шиитпирлиг.

Эрзин

Районнуң ажыл-ишчилери В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 106 чыл болган оюнга алдар кылдыр чарлаан коммунистиг субботникте кажангызындан-даа артык бүдүрүкчүлүг ажылдап, дыка хөй продукцияны шыңарлыг кылдыр бүдүргеш, 6870 хире рубльди оңгу беш чылдың фондузунче шилчидер кылдыр ажылдаан. Тус-тус черлерге субботниктиң штабтары кылыр ажылдарны баш удурла тодаргай планнаан турган.

Чер-черге «Улуг эгелээшкинниң эстафетазы» деп митингилерни организастыг эрттиргилээн. Чамдык коллективтерниң мурнакчы ажылчыннары боттарынга бедиткен социалистиг хүлээлгелерни ап турганнар. Коммунистиг субботникке районнуң 4590 ажыл-ишчилери хаара туттунган. Ооң иштинде 2300 школачылар ажыктыг ажылды бүдүргеш, хоочун ажыл-ишчилерге «Эр-хейлер!» деп мактатканнар.

Субботниктиң киржикчилери ол хүн 1200 кубометр токпак ыяшты хап, 10 кубометр тудуг материалын белеткээннер. Оон ыңай тудугжулар хойнуң үш, инектиң ийи кажаазын септеп-селип белеткээннер. Ылангыя часкы үеде суур чаагайжыдылгазы чугула херектерниң бирээзи. Ол ажылга 410 хире кижи хаара туттунган. Ыяштар олуртуп, херим-кажааларны чаартып септээн.

Эрзинчилер күш-ажылдың шак ол байырлалдыг хүнүнде 100 автомашинаны. 65 тракторну. 16 моторлуг хирээни ажыглаан.

Эрзинчилер коммунистиг субботникке организастыын, тура соруккур, бедик көдүрлүүшкүннүүн көргүскеннер.

Өвүр

Коммунистиг субботникче ниитизи-биле райондан 2630 ажыг кижи үнүп, ол хүн 12 муң рубльдиң ажылын кылган. «Кызыл тук» колхозунуң ажыл-ишчилери 300 хой кирер чаңгыс аай хевирлиг кажааны ажыглалга киирген. «Коммунизмче орук» колхозтуң сүт-бараан фермазында инек тарып боозадыр чаа пунктуну кылган.

Районнуң тудугларынга херглээр 350 кубометр тудуг ыяжын болгаш культура албан черлеринге одаар 285 кубометр токпакты чаңгыс ол хүн белеткээш, тудуг шөлдеринде, албан организациялар девискээринде эккеп дүжүрген. Тудуг ыяжы-биле чергелештир тудугга херглээр 20 кубометр сай, даш база белеткеттинген.

Субботникте районнуң тараажылары 30 гектар шөлдүң дажын, хараганын аштап, ажыглаарынга белеткээн.

Суурларның чурттакчы чонундан херээженнер болгаш школачылар муң ажыг кижи чаагайжыдылгага идепкейлиг киришкеннер. Олар штакетниктерни септеп, чугайлап, кудумчуларны арыглап, демир кескиндизин, макулатура чыып шудургу ажылдааннар. Оңгу беш чылдың фондузунче өвүржүлер 3900 рубльди шилчидер.

Бо чурукта Александр Деге Кызыл тудуг эргелелиниң мурнакчы дашчызы болгаш бетонщиги. Бо тудуг эргелелинге ам он ажыг чылдарның дургузунда ажылдап, тудугжунуң элээн каш мергежилдерин шиңгээдип алган. Ол Семен Сандаңның бригадазы-биле Кызылдың 12 дугаар болгаш өске-даа кварталдарында улуг тудугларны ажыглалга киирипкен. Ам ол Ульяновтуң бригадазында. Ол бригада дөрт дугаар микрорайонда хөй каъттыг чурттaлга бажыңының дөрткү каъдының ханаларын салып турар. Александр Дегениң бригадазы бирги кварталда тудуг-монтаж ажылдарының квартал даалгазын ажыр күүсеткен. Коммунистиг субботник хүнүнде бо ажылчыннар ол-ла участогунга ажылдаан.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Капитал тудуг бирги кварталда

ХОЖУДААШКЫНДАН УШТУНАР

Бо чылдың бирги кварталында республиканың тудугжулары планныг онаалдаларны күүседир дээш чамдык арга-хемчеглерни боттандырып чоруткан. Эрткен чылдың бирги кварталы-биле деңнээрге капитал салыышкыннарның хемчээли 5,7 хуу өскен, ооң иштинде тудуг-монтаж ажылдары 14 хуу хөй кылдынган. Чурттaлга шөлүнүң тудуунга капитал салыышкыннар эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге 12,2 хуу хөй шиңгээттинген. Республиканың ажылчы чону 7324 дөрбелчин метр чурттaлга шөлүн алган.

Ынчалза-даа республиканың тудуг организациялары планныг онаалдаларын ыракта чедир күүсетпээн. Бирги кварталда 4962 муң рубльдиң кол фондулары ажыглалга киирттинмээн болгаш 3884 муң рубльдиң капитал салыышкыннары чедир шиңгээттинмээн. Чаа туттунуп турар 14 чугула тудугларның чүгле үжүнде план чедиишкинниг күүсеттинген. Оларга «Тыва даг-дугу» комбинаттың, Чадаана—Хандагайты аразында автооруктуң, республиканың уксаажыдылга станциязының тудуглары хамааржыр.

Чурттaлга шөлүн ажыглалга киирериниң планын 45,2 хуу күүсеттинген, азы 8869 дөрбелчин метр чурттaлга шөлүн чок чедир албаан.

Ол ышкаш школалар, уруглар албан, культура, коммунал ажыл-агый черлериниң тудуглары база хожудап турар.

Республикада 33 тудуг организацияларының чүгле 16-зы квартал планын күүсеткен. Ылаңгыя улуг хожудаашкыннарны «Тыва көдээ тудуг» трестиң 741, 1070 дугаарлыг КМК-лары, «Сельхозтехника» каттыжыышкынының септелге-тудуг эргелели, Садыг министерствозунуң септелге-тудуг участогу, «Минэнергонуң» механизастаттынган көжүп чоруур колоннаазы болгаш «Тыва тудуг» трестиң чамдык салбырлары болдургулаан.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планы 7,8 хуу чедир күүсеттинмээн болгаш эрткен чылдың ол үезиниң деңнелинден 5,5 хуу кудулаан. Январь-февраль айларда бир ажылчынга онааштыр ортумак шалыңның өзүлдези күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнден 24,2 хуу мурнай бергени канчап-даа таарышпас.

Тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнези планда көрдүнгенинден 971 муң рубльге улгаткан. Ылаңгыя «Тыва тудуг» трестиң салбырлары, «Сибирьтехмонтажтың» участогу артык чарыгдалдарны болдурганындан тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнези аартаан.

Республиканың тудуг организациялары планныг онаалдаларның күүселдезин хандыр-байн турары күш-ажылды багай организастап турарын, күш-ажылдың сагылга-чурумунуң кошкаан херечилеп турар. Эрткен 1975 чылда тудуг организацияларынга ниитизи-биле 41,443 кижи-шакка деңнежир бүдүрүкчү чок чидириг болган. Ортумаа-биле чаңгыс ажылчынга онааштыр алырга, «Тыва көдээ тудуг» тресте 10 хүннү, «Тыва суг-тудуг» тресте 7, республиканың «Сельхозтехника» каттыжыышкынының септелге-тудуг эргелелинде 11, «Тыва тудуг» тресте 6 хүннү үскен болуп турар. Бо чылдың бирги кварталында байдал колдуунда экиживээн.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планы чедир күүсеттинмээнинден 668 муң рубльдиң, тудугга ажылчын күш четчелеттинмээнинден 945 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдары чедир кылдынмаан. Тудуг организацияларында күш-ажылды организастаарын болгаш кижизидилге-массалыг ажылды кошкатканындан ажыл шагының чидириглери хөй болуп турары планныг онаалданы күүсэдиринге улуг шаптыктаашкынны болдуруп турар.

Ынчангаш ийиги кварталда байдалды экижидериниң бүгү хемчеглерин дарый ап чорудары негеттинип турар.

Т. МЕЛЬНИКОВА,

«Шынның» экономиктиг тайылбырлакчызы.

Мурнакчы дуржулга

АЖЫКТЫГ АРГА

«Тес-Хем» совхозта № 2 хойжу бригаданың хойжулары, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыннары Саар болгаш Александр Моңгалбиилерниң улгаттырган кодаңынга чоокта эрткен бир хүннүң семинарының киржикчилери — мурнакчы хойжулар болгаш мал ажылының специалистери дуржулга солчуушкунун организастаан.

Совхозтуң специалистери Александр Дарзыговичиниң ук кодаңын тоску беш чылдың үшкү чылындан эгелеп дуржулга кылдыр шилип тургускан. Хоочун хойжулар бирги чылда 565 хойдан 624 хураганны, ийиги чылында төрүүр чүс хойга онааштыр 112, а үшкүзүнде —103 хураганны менди камгалап, чыл санында-ла хойдан 2,7 кг дүктү кыргып ап келген.

Бо чылын ук кодаңны 800 хойлуг кылдыр улгаттыр эде организастаан. Совхозта чиңге-чарык дүктүг хойларны бир кодаңга тургузар нормазы 230 баш, ынчаарга 800 башка (үш кодаңга дег) беш ажылчынны быжыглаарын көрген турда, херек кырында Александр Дарзыговичиниң удуртулгазында үш кадарчы ажылдап турар.

План ёзугаар ук кодаңга беш кижи айда 1050 кижи-шакты чарыгдаар дээш турда, үш кижи 630 кижи-шагын ажылдап, 420 кижи-шагын камнап ап турар. Сакманчылар 45 хонук иштинде план ёзугаар тос кижи 2835 кижи-шагын чарыгдаар турда, 4 кижи 1260 кижи-шагын чарыгдап, улуг камналгалыг бооп турар.

Шээр малдың кодаңнарын улгаттыр каттыштырар чорук чүгле ажыктыг талазын көргүзүп келген. Малдың уксаазын экижидеринге, чаш төлдү камгалап ап, дүгүн кыргыырынга, транспортту ажыглаарынга, мал чемин белеткээринге, специалистерниң мал эмнээшкинин чорударынга, учёт-отчётту тургузарынга ооң эптиг, ажыктыг талазы хөй. Кадарчыларның амыдырал хандырылгазы экижээн. Күш-ажылдың төлевири көскүзү-биле бедээн, а бүдүрүкчүлүү ийи катап өскен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедип турар болганда, мал ажылынга аныяктарның сонуургалы улгадып турар.

Александр Дарзыгович Моңгалбии аныяк хойжу Дүктүг-оол Сыпынович Дава-биле социалистиг чарыштыг. Бо дээрге база-ла утказыг: үш чыл хой кадарган аныяк малчын хоочун кадарчы-биле чарыштыышаан, ооң байлак дуржулгазын кызымаа-биле шиңгээдип ап, чыл санында-ла бодунуң көргүзүүн бедидип турар.

Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны А. Карма эш Моңгалбииниң үлегерин эдерип, төрүүр 500 хойну бодунуң кадарынга ажаап турар. Ол — база-ла аныяк хойжу Чооду Самбуу-биле социалистиг чарыштыг. Аныяк малчынның ажылын хүн бүрүде хайгаарап, күш-ажылга ооң сонуургалын оттуруп, чарыштың алыс утказынга өөредип келгениниң түңнелинде Чооду Самбуу эки кадарчыларның санынга кирген, бо хүннерде төрүүр чүс хойга онааштыр 85 хураганны камгалап алган, ам-даа төрүүр чүс ажыг хой бар.

Хойжу кодаңнарны, ооң-биле кады бригадаларны улгаттырып, эвилеңдежип ажылдаары ажыл-агыйларга ажыктыг бооп келгенин үстүнде чижектер көргүзүп турар. Кижилер чаңгыс черге мөөннежип, эвилеңниг ажылдаарга, ажыл-херек-даа шулуудаар, хандырылгазы-даа экижиир. Улгаттырган кодаң чунар-бажың, кызыл-булуң, кудук-биле хандыртынган. Быдаргай ажылдаарга өреге бүрүзүнге үстүнде чүүлдерни кылыры берге.

Семинарның киржикчилери-биле кады хой кажаазынга бардывыс. Ону беш өрээл кылдыр клеткалаан болду. Өрээл бүрүзүнде хураган-на, хураган. Сакманчылар 636 чаш хураганны доруктуруп турар. Чылыг, чырык-даа аажок. Оңгачаларда сүт, немелде чемнер, микроэлементилер, а кажааның хаваазын дургаар шагжаларда ногаан сиген. Электри чырыы бар, печкалар ой-тавында температураны тудуп турар.

Хой төрүдер тускай өрээлди сонуургадывыс. Кым-даа үлегерни ап, бодунуң харылаан турар участогунга эки чүвени кылып алырын күзээр. Маадыр-не Саар Чалдыраевна өскелерден база үлегерни ап, бодунуң ажылын экижидер, хөйнү өөренип алыр дээш кызымак ажылдап турар кижи дээрзин билип алдывыс. Чап-чаа төрүттүнген хураганнарның хиннин шарып каан, чымчак хөвең чаш хураганның хининче шык какпазынга, соок кирбезинге дузалаар чүве-дир. Черге төрээн хураганнарны чылыглаан үтектиг «тевер-шапакка» эккээриниң таарымчалыын көрдүвүс. Малчыннар инчеек чүъктээрин ынчаар солаан. Оолдаан хойлар үш-дөрт хонукта төрүүр салбырга азыредыр, күш-дамыр кирер, төлүнге ынак болуп чаңчыгар.

Чаа төрээн, аарыгзымаар чаш хураганнар сегиижке чедир ол-ла өрээлге эмнедир. Чем чиириңге чаңчыгып, ону шиңгээдип алгаш, чаш хураганнарны өске клеткаже чорударының мурнунда ооң мойнунга, азы мыйызынга дугаар кылган соонда, кол сакманчының холундан үнерин эки деп көрдүвүс.

Сакман аргазы база ниити. Сээниң, мээниң деп турар чүве чок. Чүге дизе хойнуң болгаш ооң чаш төлүнүң дугаары чаңгыс болгай. Ынчангаш ону чиик, эптиг арга-дыр деп көрдүвүс. Хураганнар өрээлдерге иелери-биле калы хонар. Хакас хойжуларының аргазын нептереткени ол. Улуг хой тавында дыштанып турда, оларның чаш төлү шаараш кажаажыгаштарны дамчып, арыг сугну ижип, микроэлементилерни, сигенни чип турар. Бо арганы бүгү малчыннар ажыглаар чүве болза, дүктү-даа, чаш төлдү-даа чүс хуу ап болур.

Ниити кодан арыг-силиг. Черде сиген богу, дүк артынчызы каракка илдикпеди. Кыштагда бүгү-ле чүвени частың чылыг хүннээрзинге чаш малдың селгүүстеп, чемнениринге таарыштырган. Ногаан сиген далганы, будук-бүрү, сиген белен. Бүгү-ле чүве бодунуң туружунда. Эът, дүк болгаш чаш төлдү хөйнү алыры — хойжу кижиниң кызымак күш-ажылындан хамааржыр деп чүве оон көстүп турар.

— Хову черге улгаттыр организастаан кодаңнарга красноярск уксааның хойларын өстүрери таарымчалыг хире. Чаш төлдү декабрь-январь айларда ажаап алыр кылдыр тарып боозазылганы чорутса эки-дир. Ынчаарга сула эдержилгеге хөй кошкарларны киириштирери артык эвес — деп, Александр Дарзыгович чугаалады.

Моңгалбиилерниң кайызы-даа Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнери-биле, чазактың өске-даа хавыяалары-биле шаңнаткан. Он бир оол, кыстың ада-иези, хойжу мастерлер. Оларның оолдары Акимов болгаш Владимир ада-иезиниң салгакчылары болур мергежилди шилип алган. Моңгалбиилерниң амгы сакманчылары шупту комсомолчулар. Александр болгаш Саар Моңгалбиилер оларны удуртуп, кижиниң төлептиг, аас-кежиктиг келир үезинге шын орукту айтып, күш-ажылга хандыкшылды чаңчыктырып, өөредип, кижизидип турар.

Кодаңның улуг кадарчызы Александр Дарзыгович Моңгалбииниң 1976 чылда социалистиг хүлээлгези мындыг: төрүүр чүс хойга онааштыр 105 хураганны камгалап алыр, хойлап-на 3 кг дүктү кыргыыр, 15 тонна сигенни белеткеп, 10 тонна өлекти болуп алыр. Кыштаг септелгезин октябрь 10-да дооскан турар.

Мурнакчы дуржулганы нептередир талазы-биле бо семинарга Тес-Хем районнуң «Ак-Эрик» колхозундан болгаш «О-Шынаа» совхозтан чүгле чаңгыс-чаңгыс кижиниң келгени хараадаанчыг. Семинарның киржикчилери районнуң девискээринге бир хойжу кодаңга 1000—1200 хойну тургузуп, ажылдаары эптиг болгаш ажыктыг деп көрген. Ынчангаш оңгу беш чылдың баштайгы чылы —1976 чылда «Тес-Хем» совхозка 4, «Чодураа» колхозка 4, «Ак-Эрик» колхозка үш, «О-Шынаа» совхозка бир улгаттырган кодаңнарны тургузарын планнап турар. Ол ышкаш улгаттырган кодаңнарны бот-орулга-чарылга системазынче шилчидерин чугулалап көрген.

Семинарның киржикчилери колдуунда-ла мурнакчы малчыннар, специалистер болганда, олар күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, организастыг ажылды экижидип тургаш, «Чодураа» колхозта Хараал-Тей сүт-бараан фермазынга саар инектерниң ниити санын 400, «Тес-Хем» совхозтуң Өртең сүт-бараан фермазынга 300 баш чедирери чугула деп санаан. Арга-дуржулга солчулгазын мындыг янзылыг организастаарын уламчылаарын олар база дугурушкан.

Семинар соонда Самагалдайның «Калдак-Хамар» агитбригадазының бот-тывынгыр артистери концерт көргүскен, а Берт-Дагда көдээ библиотеканың ажылдакчылары малчыннарга номнарны база эккеп солуп берген.

М. ТИРЧИН.

В. И. ЛЕНИННИҢ МУЗЕЙИНДЕ

МОСКВА. В. И. Ленинниң Төп музейин Коммунистуг партияның Төп Комитединиң шиитпирин ёзугаар 1936 чылдың майда ажыткан. Оон бээр аңаа муң-муң кижилер кээп турган.

Музейниң үжен ажыг залдарында Владимир Ильичиниң, ооң соратниктериниң болгаш чоок кижилериниң фотографияларын, баштыңчының хол-биле бижээн ажылдарының, чагааларының, документилериниң фотохоолгаларын, ооң ажылдарының янзы-бүрү үндүрүлгелерин, В. И. Ленинниң хуузунда эдилелдерин, Совет күрүнениң болгаш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының улуг үндезилекчизиниң база удуртукчузунуң амыдыралын болгаш ажыл-чорудулгазын көргүзүп турар чуруктарны, скульптураларны делгеп салган.

ЧУРУКТА: В. И. Ленинниң Москвада Төп музейиниң кирер эжиинде.

Оң талазында чурукта: музейниң залдарының бирээзинде Л. Шматьконуң «Ленин ГОЭЛРО чуруунуң чанында. Советтерниң VIII Бүгү-российк съездизи. 1920 чылдың декабрь» деп чуруунуң чанында.

П. НОСОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Россия Федерациязының ажылчы чоннарының 1976 чылда социалистиг хүлээлгелери

(Эгези 1-ги арында).

артык кезектерин бүдүрер, 1,5 миллион куб. метр ыяш материалдарын база пландан ажыр сөөртүп алыр.

Чоннуң хереглел бараанарын бүдүрерин көвүдедир болгаш оларны планга немей 730 миллион рубльден эвээш эвес хемчээлге, ооң иштинде 10 миллион дөрбелчин метр пөс-таавыны, 10 миллион рубль хемчээлге даараныгга, 650 муң кезек трикотаж кылыгларын, 75 муң тонна эътти база эът продуктуларын, 8 муң тонна мал саржаан, 63 муң тонна чалаң сүт продукциязын пландан ажыр бүдүрүп кылыр. Шынарның күрүне демдээн 2,1 муң ажыг кылыгларга тыпсырын чиик болгаш пөс-таавы үлетпүрүнге чедип алыр. Чурт үлетпүрүнге 3800-тен эвээш эвес чаа чүүлдерни бүдүрерин шиңгээдип алыр.

Көдээ ажыл-агыйга продукция бүдүрериниң бүгү немей өзүлдезин күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң күзели-биле чедип алыр. Көдээ ажыл-агый продукциязының бот-үнезин чиигедир болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң орулгалыын бедидер. Бүдүрүлгени улам ыңай интенсификастаарынга, эртем-техниктиг депшилгениң чединиккиннерин шиңгээдип нептерединге, колхозтарның болгаш совхозтарның материал-техниктиг баазазын бүгү тала-биле быжыглаарынга, бүдүрүлге чорудулгаларының комплекстиг механизациязын болгаш автоматчыдылгазын калбартырынга, көдээ ажыл-агыйны химижидеринге, черни мелиорастаарынга үндезилээш, тарааның 120 миллион тоннадан эвээш эвес, чигир свёкланың — 32 миллион тоннадан, тарымал тоорук-туң — 4 миллион тоннадан, картофельдиң — 55 миллион тоннадан, ногааларның —12 миллион тоннадан эвээш эвес ниити чыылдазын чедип алыр. 10,4 миллион тонна эътти, 47 миллион тонна сүттү, 32 млрд. борбак чуургаларны, ооң иштинде РСФСР-ниң кара эвес хөрзүннүг зоназынга — 24 миллион тонна тарааны, 30 миллион тонна картофельди, 5 миллион тонна ногаа аймаан, 3,5 миллион тонна эътти, 19,5 миллион тонна сүттү, 13 млрд. борбак чуургаларны бүдүрер. Көдээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле контрактация керээлерин ёзугаар көрдүнген планнарны болгаш даалгаларны автономнуг республика, край, область, район болгаш ажыл-агый бүрүзү доллур база ажыр күүседирин хандырар.

Черни, техниканы, чемишчидилгелерни болгаш материалдыг өске-даа курлавырларны ажыглаарының ажыктыг чоруун бедидер. Трактор бүрүзүнге онаашкан ажылдап кылырының нормазын 3—5 хуу бедидер. Дизельге херегләәр одаар чүүлдүң чарыгдалын норма-хемчээлге удур 1,5 — 2 хуу камнаар, машина-трактор парыгын септээринге болгаш ооң техниктиг хандырылгазынга акша-хөреңгилерниң болгаш материалдарның чарыгдалын — 3 хуу камнаар.

Кара эвес хөрзүннүг зонага, Волга чоогунга, Соңгу Кавказка болгаш Ыраккы Чөөн чүкке тараа болгаш өске-даа культураларны бүдүрериниң быжыг үнүш-дүжүттүг улуг районнарын тургузар талазы-биле хемчеглерниң боттанышкынын дүргедедир. Күрүнениң капитал салыышкыннарының күзели-биле 463 муң гектар шөлдүң суггарылга системаларын, 359 муң гектар шөлдүң кургадылга системаларын хуусаа бетинде, декабрь 1-ге чедир ажыглалга киирер, 1,4 миллион гектар шөлдерге культур-техниктиг ажылдарны чорудар, мурнунда суггат-биле хандырган 1,2 миллион гектар одар шөлдеринге мал одарын шиңгээдип алыр болгаш сүт ажыл-агый дериишкиннерин чаартып кылыр. Кара эвес хөрзүннүг зонаның Кол суг тудуунуң организацияларының боттандырып турар керээлиг ажылдарының чыл планын РСФСР-ниң кара хөрзүннүг эвес зоназынга декабрь 25-ке чедир күүседип доозар болгаш пландан ажыр 2 миллион рубльдиң ажылдарын кылыр.

Күш-ажылды болгаш бүдүрүлгени организастаарының мурнакчы дуржулгазын калбаа-биле шиңгээдип нептерединиң, тудуг-монтаж ажылдарын индустриализастаарының болгаш механизастаарының деңнелин бедидериниң күзели-биле тудугга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң 5,5 хуу өзүлдезин чедип алыр.

Тудугнуң ажыктыын болгаш шынарын бедидер сорулга-биле заводка бүрүн белеткээн кезектерни ажыглап турган, улуг панельдиг болгаш долузу-биле чыып эптээр тудугну улам калбартып нептередир, ажылдарны үзүктелиишкин чокка планнаар болгаш тудугларны бүдүн чылдың дургузунда деңдески ажыглалга киир дужаар талазы-биле орёлчуларның болгаш өске-даа тудуг организацияларының мурнакчы дуржулгазын, а ол ышкаш керээ ёзугаар ажылдаар бригада аргазын калбаа-биле ажыглаар.

Керээ ёзугаар кылыр тудуг ажылдарының чыл планын декабрь 30-ге чедир күүседип доозар. Ставрополь болгаш Якутск ГРЭС-терге, Вилюйск болгаш Усть-Илим ГЭС-терге, Калининниң № 3, Грозныйның болгаш Соңгу чүктүң (Ленэнергонуң) чылыдылга-биле ажылдаар электроцентральдарынга 892 муң киловатт энергетика күчүлерин хуусаа бетинде ажыглалга киирер.

Нижневартовскиниң газ болбаазырадыр № 2 заводун, Нижневартовск — Курган — Куйбышев аразынга нефть дамчыдар хоолайны ажыглалга киирер, Новолипецкиниң металлургия заводунда № 7 кокс батареязын база ажыглалга киирер болгаш ооң төлевилел күчүзүн шиңгээдип алыр.

Каманың автомобиль заводунуң бирги ээлчээниң тудуун база ону ажыглалга киирерин, ол заводтуң холушкак бүдүрүлгелерин тударын болгаш чаартырын дүргедедир талазы-биле хемчеглерни боттандырар.

Ниитизи-биле 52,7 миллион дөрбелчин метр шөлдүг чурталга бажыңнарын тудар. Хоорайларга болгаш көдээ черлерге 2050 муң квартираларны газ-биле хандырар планны декабрь 29-ка чедир күүседир, чурттаалга фондузунуң капитал кол септелгезиниң планын —декабрь 27-ге чедир боттандырар, ниити өөредилге школаларын болгаш профессионал-техниктиг училищелерни өөредилге эгелээр мурнунда ажыглалга киирер.

Транспорт сөөртүлгезинге улус ажыл-агыйының болгаш чоннуң хереглелдерин улам долу болгаш чогуур үезинде хандырар. Демир-орук, автомобиль болгаш хем транспорту-биле пландан ажыр 46,4 миллион тонна чүъкту сөөртүр, магистральдыг хоолайларны дамчыштыр 660 муң тонна нефть продуктуларын пландан ажыр дажыглаар. Пассажирлерни аргыштырар талазы-биле хамааты ужар чүүлүнүң бүдүрүлгелериниң чыл даалгазын декабрь 25-ке чедир күүседир болгаш ужар чүүлдүг улус ажыл-агыйынга ажыглаар талазы-биле планны декабрь 19-ка чедир күүседир.

Автомобильдиң быжыг шывыглыг 9,9 муң километр узун дурттуг ниити ажыглал оруун тудуп кылгаш, ажыглалга киирер, 10,4 муң километр узун дурттуг автомобиль оруунуң капитал кол септелгезин кылыр.

Байкал-Амурнуң демир-орук магистралында тудуг-монтаж ажылдарының чыл планын декабрь 20-ге чедир күүседир. Якут белдиринге чедир Тында-Беркакиттиң 79 километр, Таюра станциядан Небель белдиринге чедир 69 километр, Березовка станциядан Ургал станциязынга чедир 60 километр узун дурттуг шугумга поездилерниң ажылчын шимчээшкинин декабрь 25-ке чедир ажыдар.

«Орбита» системазының ретрансляцияалыг 14 телевидение станцияларын болгаш хүлээп алырының 3 телевидение станцияларын, хоорайларга 500 муң дугаарлыг, көдээ черлерге — 146 муң дугаарларлыг автоматтыг телефон станцияларын ажыглалга киирер.

Садыгның депшилгелиг хевирлерин калбаа-биле шиңгээдип нептерединиң аргазы-биле **чоннуң садыг хандырылгазын** деңнелин бедидер, күрүне садыының бүдүрүлгелеринге садып алыкчыларның боттары хандыртынар арга-методун ёзугаар бараанарны үүрмектеп садарының деңзигүүр хемчээлин 48 хуу, кооператив садыынга — 59 хуу чедирер. Күрүне болгаш кооператив садыының бүдүрүлгелериниң бараанарны үүрмектеп садарының база чонга ачы-дуза чедирериниң чыл даалгаларын хуусаа бетинде күүседир. Чонга ол ачы-дуза чедириишкиннерни пландан ажыр 27 миллион рубльге хандырар, көдээ чонга ол ачы-дуза чедириишкиннериниң улам бедик темпизин чедип алыр.

Кол болгаш немелде эртем-шинчилелдериниң улам ыңайгы хөгжүлдезин хандырар, эртем чединиккиннерин улус ажыл-агыйынга дыка дүрген шиңгээдип нептередирин чедип алыр.

Дээди болгаш ортумак тускай өөредилгелиг бедик мергежилдиг тускай эртемниглерни белеткээрин экижидер. Ниити өөредилге школаларының өөреникчилериниң билииниң шынарын болгаш кижизидилгезиниң деңнелин бедидер. Профессионал-техниктиг өөредилгениң системазынга мергежилдиг 1,2 миллион ажылчыннарны белеткээр.

Совет кижилерниң идей-политиктиг, ажы-чаң болгаш эстетиктиг кижизидилгезинге социалистиг культураның болгаш уран чүүлдүң ролюн бедидер.

Чонга эмнелге дузаламчызының шынарын экижидер, баш бурунгаар магадылап эмнээриниң болгаш аарыыр чорукту кызырарының талазы-биле хемчеглерниң калбак боттандышкынын улам хандырар. Күш-культураны болгаш спортту сайзырадыр.

Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарының, бистиң Төрээн чуртувустуң экономиктиг болгаш камгаланыр күчү-шыдалын быжыглаарының сорулгаларын боттандырарынга бодунуң салыышкынын киирер дээш 1976 чылдың планын хуусаа бетинде күүседиринче бүгү-ле күштерин угландырар дээрзин Россия Федерациязының ажылчы чоннары СЭКП Төп Комитединге, ТК-ның Политбюрозунга, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Леонид Ильич Брежневке бүзүредип тур.

Бүдүрүлгелерниң, тудугларның, колхозтарның, совхозтарның, организацияларның коллективтеринге бо хүлээлгелерни чугаалажып көргеш, хүлээп алган болгаш РСФСР-ниң үлетпүрүнүң, көдээ ажыл-агыйының, тудуунуң, транспортунуң база хандырылга черлериниң ажылдакчыларының республика чөвүлел хуралынга чүүлдүг деп санап көрген.

Тываның кооператорларында

ЭКИ ШЫНАР, БЕДИК КУЛЬТУРА ДЭЭШ

Респотребсоюз чөвүлелиниң элчеглиг хуралы болуп эрткен. Аңаа СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр республиканың хереглел кооперациязының ажылдакчыларының сорулгаларының дугайында илеткелди Респотребсоюзтуң баштаар черинин даргазының оралакчызы Е. С. Гладилин кылган.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң аажок улуг ужур-дузазын илеткелчи айыткаш, бистиң чуртувустуң улам бурунгаар хөгжүлдезиниң элчеглиг сорулгаларын съезд тодараткан, онгу беш чылдың кол сорулгазын совет улустуң материалдыг деңнелин бедидеринче утланыышкынны үргүлчүлээри болур деп айытканын демдеглээн. Тываның кооператорлары, республиканың бүгү ажылчы чоннары-биле кады съездиниң түңнелдерин бүрүнү-биле чүүлдүг деп көрбүшаан, ооң төөгүлүг шиитпирлерин боттарының ажыл-чорудулгазынга хажык чокка удуртулга болдуруп хүлээп ап турар деп, ол чугаалаан.

Республиканың кооператорларының тоску беш чылда ажылының түңнелдерин болгаш онгу беш чылда сорулгаларын XXV съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр чугаалажып көргеш, хуралдың киржикчилери чединиккиннерни демдеглевишаан, кол кичээнгейни четпестерни чайладырынче, бар курлавырларны четче ажыглаарынче, чоннуң садыг хандырылгазының шынарын болгаш культуразын бедидеринче угландырган.

Республиканың кооперация организацияларының болгаш бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары тоску беш чылда кол адырлар болгаш көргүзүглер талазы-биле эки түңнелдерни чедип алганын хурал демдеглээн. Үүрмектеп садар бараан саарылгазы 101,2 хуу күүсеттинген, ийикпе сески беш чылдаазындан 44,5 хуу өскен. Ниити чемненилге бүдүрүлгелери бараан саарылгазының болгаш бодунуң продукциязын бүдүрериниң планын ажыр күүсеткен. Көдээ ажыл-агый продукцияларын база чиг-этти садып алырының болгаш белеткээриниң планын 5,1 миллион рубльге ажыр күүсеткен.

Кооперация садыының материал-техниктиг баазазын хөгжүдеринге 8 млн. рубльди салган, садыг база бүдүрүлге черлериниң амгы үениң садыг болгаш технологтуг дериглелери-биле хандыртынганы экижээн. Садыглаашкынның депшилгелиг чаа хевирлери калбарган. Бо чүүлдер садыг хандырылгазының культуразын элээн бедидер арганы берген. Экономиктиг ажыктыг чорукту, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн, орулгалыг чорукту бедидер болгаш чарыгдалдарны, чидириглерни, дудагалдарны кызырар, хыналданы, учёт-отчётту, анализти экижидер талазы-биле чамдык ажылдар кылдынганындан эрткен беш чылда 16840 муң рубльдиң, ооң иштинде пландан ажыр 250 муң рубльдиң орулгазын алган. Бүдүрүлгелерде болгаш транспортта күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү элээн бедээн.

Каа-Хем, Таңды, Бии-Хем, Чөөн-Хемчик, Эрзин, Улуг-Хем райполарының, Балгазын сельпонуң, «ҮТКА 25 чылы», «Найырал» рабкоопатарның, хереглекчилер эвилелиниң бүдүрүлгелериниң хөй кезииниң ажылы доктаамал экижип турар. Мурнакчыларның саны өзүп, хөй кижилер орденнер, медальдар-биле чамдык бүдүрүлгелер туктар, вымпелдер-биле шаңнаткылаан.

Үстүнде эки көргүзүглер-биле чергелештир Респотребсоюзтуң баштаар черинин, чамдык хереглекчилер ниитилелдериниң ажылында улуг четпестер бар. Чамдык ниитилелдер болгаш бүдүрүлгелер планныг даалгаларын, социалистиг хүлээлгелерин күүсетпейн турар. Мооң бир чылдагааны магазиннерни багай ажытлап турарында. Республикада 337 магазиннерниң 126-зы азы 33,4 хуузу 1975 чылда бараан саарылгазының планын күүсетпээн. Ындыг магазиннер Каа-Хем, Тожу, Эрзин, Тес-Хем райполарда, Элегес рабкоопта хөй болгаш өске-даа черлерде бар. 1975 чылда янзы-бүрү чылдагааннардан магазиннер 1731 хүнде хаалгыт турган, 2 млн. ажыг рубльдиң бараазын чедир саарбаан. Садыглаашкынның культуразы чавыс, хереглекчилерге кичээнгей чок болгаш ээлдек эвес чоруктар бар.

Баазаларда болгаш складтарда четчири-биле бар бараанар магазиннерге үзүктели бээр таварылгаларны Тес-Хем, Эрзин, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик райпоолары болгаш өскелер-даа болдуруп турар. Магазиннерниң ажылдаар шагын барымдаалавас чоруктар үргүлчүлеп турар. Садып алыкчыларны мегелээр, чедир деңнелевес, хемчээвес садыгжыларга шиитпирлиг хемчег көргүспейн келген. Магазиннерниң, чемненилге черлериниң дериглелези, арыг-шевери дыка четпес.

Садыг четкилерин бараан-нар-биле өй-шаанда хандырбайн турары дээш, бараан сөөртүлгезин багай организастап турары дээш, бараан бээр бүдүрүлгелерден кошкак негелделиг дээш садыг баазалары, транспорт бүдүрүлгези шыңгыы шүгүмчүлелге таварышкан. Бараанарны хуваарын, чедирерин ай-айы-биле саададып, сезон аайы-биле шилилге кылбайн турары дээш, шынар болгаш размерже кичээнгей салбайн турары дээш ол организацияларны Эрзинден Р. Болаа, Моңгун-Тайгадан Ч. Монгуш олар шыңгыы шүгүмчүлээн. Нормативтен ажыр бараан тудар, оларны багай кадагалап, шыгжап турарындан үрелир, оор алыр, өртке таваржыр чоруктарның барын, склад болгаш өске-даа шыгжамырларның негеттинип турарын илеткелчи, Чөөн-Хемчиктен М. Сонам болгаш өске-даа санал бергеннер демдеглээн.

Ниитиниң чемненилгезинде болгаш хлеб быжырылгазында улуг четпестер бар. Бүдүрүп турар продукцияларның шынары куду, ассортиментизи кызы. Хлеб быжырар черлерниң күчүзү чүгле 40 хуу ажыглаттынып турар. Чамдык райполарда олар чаңгыс элчеглиг. Ол хиреде хлеб-булка кылыглар чедишпес, холуттунары хөй. Ынчангаш бо адырга чүгле Бии-Хем райпозу бежин 8,7 муң рубль каражалыг болган.

Респотребсоюзтуң баштаар чери, хереглекчилер ниитилелдери садыг четкилериниң, ниити чемненилге черлериниң, кооперация бүдүрүлгелериниң, баазаларның болгаш транспорттуң ажылын эки организастаарынче, оларның ажылының шынарын, культуразын бедидеринче, көдээ чоннуң садыг хандырылгазын улам экижидеринче онза кичээнгейни салырын СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлери негеп турар дээрзин илеткелчи болгаш санал бергеннер Улуг-Хем райпозунуң баштаар черинин даргазы Р. Абрамова, садыг баазазындан А. Малышев, Таңды райпозунуң баштаар черинин даргазы М. Коломысова болгаш өскелер-даа демдеглээн.

Респотребсоюз чөвүлелиниң хуралы кооперацияның экономика, саң-хөө, организас-массалыг ажылдарын экижидеринче, кооперация хөреңгизин камгалаарынче, кадрларны шилип алырын, өөредирин сайзырангайжыдарынче, социалистиг чарыштың дээштиин бедидеринче чугула кичээнгейни салган. Респотребсоюзтуң баштаар черинин даргазы Ю. С. Катков санал бергеш, план күүселдезин ынаа-ла хандырарының, каражаларны кызырарының, янзы-бүрү чидириглерни болдурбазының, эде дериглелерни, тудугларны калбартырының болгаш шынаржыдарының, транспортту эң ажыктыг ажыглаарының чугулазын демдеглээн.

Респотребсоюз чөвүлелиниң хуралынга СЭКП обкомунуң бюро кежигүнүнге кандидат, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы В. Е. Серяков чүве чугаалааш, садыг хандырылгазын үзүк-соксаал чок, үениң негелдезинге дүүштүр организастаарының, планны 200 муң рубль немелде даалга-биле кады күүсединче бүгү күштү мооңнээриниң чугулазын, садыгның болгаш садыг ажылдакчыларының кижизиидикчи ролюн бедидерин, бараан садарының бир кижиге нормазын, арага аймаа садыглаарының чурумун шыңгыы сагырын чедип алырын хандырарын болгаш өске-даа чугула айтырыгларга доктааган.

Районнарның (хоорайларның) улус судтарының улус судьяларының соңгулдаларының түңнелдеринге

ССРЭ-ниң Конституциязы-биле, эвилелдешкен республикаларның конституциялары-биле болгаш суд тургузуунуң дугайында хоойлужудулга-биле дүүштүр, 1976 чылдың апрель 11-де бүгү-ле республикаларга районнарның (хоорайларның) улус судтарының улус судьяларының элчеглиг соңгулдалары болуп эрткен. Чер болганга соңгулда кампаниязы СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлериниң болдурганы политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүнүнүң байдалынга эрткен.

Улус судьяларының отчёттарының болгаш кандидаттарның соңгукчулар-биле ужуражышкыннарының үезинде хоойлу-дүрүмнү боттандырарының, эрге-хорум-чурумун хажыдар чоруктарны баш удур болдурбазының, чоннуң ортузунга эрге-хорум-чурумун пропагандалаарын күштелдирериниң практиказын улам ыңай сайзырадырынга хамаарыштыр тодаргай саналдар болгаш күзээшкиннер чугаалаттынган. Оларны херек кырынга боттандырар чорук суд органнарының ажыл-чорудулгазын улам ыңай экижидеринге идигни бээр.

Эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтериниң Президиумнарындан келген медээлерни ёзугаар алырга, соңгулдалар районнарның (хоорайларның) улус судтарының соңгулдаларының дугайында дүрүмге бүрүн дүүштүр, соңгукчуларның бедик идепкейлиишкин байдалынга организастыг эрткен.

Бадылаашкыннар эрттирери-биле эвилелдешкен республикаларга 163.697 соңгулда участогун организастааш, оларның тус бүрүзүнге соңгулда комиссиязын тургускан турган. Улус судьяларының соңгулдаларының талазы-биле соңгулда комиссияларының ажылынга хөй-ниити организацияларының болгаш ажылчы чоннар коллективтериниң 1.344.807 төлээлекчизи киришкен, оларның иштинде ажылчыннар болгаш колхозчулар 658.609 кижи, партия кежигүнү эвестер 743.170 кижи.

Чуртка ниитизи-биле данзыга ады киргген соңгукчуларның 99,98 хуузу бадылаашкынга киришкен. Соңгулдаларга киришкен соңгукчуларның санындан 99,87 хуузу улус судьяларынга кандидаттар дээш бадылаан.

Даңзылаттырган бүгү кандидаттар бадылаашкынның түңнелинде бадылаашкыннарның абсолюттуг хөй нуруузун алган болгаш улус судьяларынга соңгуткан.

Районнарның (хоорайларның) улус судтарынга шупту 9.230 улус судьязын соңгаан. Оларның колдуг хөй нуруузу—94,8 хуузу дээди юридиктиг эртемниг; оларның шуптузу-ла юстиция, суд болгаш прокуратура органнарынга, совет, хөй-ниити организацияларынга, бүдүрүлгеге ажылдың практиктиг дуржулгазын шиңгээдип алган. Улус судьяларының арасында херээженнер 3.020 азы 32,7 хуузу, бир дугаар соңгудуп турарлар 2.265 кижи азы 24,5 хуузу.

Кандидаттар өске черлерже чоруткаңы-биле холбаштыр, беш соңгулда округунга соңгулдаларны эрттирбээн болгаш аңаа соңгулдаларны чоокку үеде чорудар.

Совет кижилерниң бедик политиктиг медереддиин, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының иштики болгаш даштыкы политиказын, партияның хажык чок чорудуп турары Совет күрүнени, социалистиг демократияны улам ыңай сайзырангайжыдарынче, дүрүм-хоойлуну болгаш эрге-хорум-чурумун хажык чок быжыглаарынче угланыышкынны оларның чаңгыс эп-сеткилдиг чүүлдүгзүнүп турарын соңгулдаларның түңнелдери, улус судьяларынга кандидаттар дээш бүгү чоннуң бадылааны база катап көргүскен.

(СЭТА).

КЫЗЫЛ ТУК—ОЛАРДА

СЭКП Тожу райкомунуң болгаш райкүүскомунуң садыг-белеткел организацияларының арасында шилчиир Кызыл тугун бо чылдың бирги кварталының түңнели-биле кооперация аңнаар-тывыш ажыл-агыйы чаалап алган. Ол таварылга эвес. Сөөлгү үеде ооң материалдыг баазазы быжыгып, ында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедип, ажылдың ажыктыг болгаш шынарлыг чоруу экижип турар апарган. Бо ажыл-агый тоску беш чылдың планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин районда өске бүдүрүлгелерге, организацияларга деңнээрге хуусаа бетинде мурнап күүсеткен. Коллектив темпизин ол хевээр кошкатпаан.

Эрткен кварталда 17 муң рубльдиң аң-олүүн күрүнеге дужаар турган, ону 30 муң чедирген, азы планы 176,4 хуу күүсеттинген. Эрткен чылдың ол үезинге бодаарга 7 муң рубль хөй. База бир кол көргүзүү — бараан саарылгазының планы 154,7 хуу болган. Алгы-кеш чиг-эдиниң, үүрмек кеш аймааның, дилер материалдар белеткээриниң планнары база ашкан.

Үлетпүр бүдүрүлгелер арасында социалистиг чарышка Тожунуң ыяш ажыл-агыйы тергиидээн. Бүдүрүлге кол көргүзүглери—сайгарылга хемчээлиниң, бараанныг продукция бээриниң болгаш чоннуң хереглээр бараанарын бүдүрериниң квартал планнарын ажыр күүсеткен. Бүдүрүлгелер арасынга шилчиир Кызыл тук — ам оларда. Ыяш ажыл-агыйының ажыл-ишчи чединиккиннериниң дугайын ооң директору эш Новиков:

— Кижилерниң ажылга харысаалгазын бедидер, чурум-сагылгазын быжыглаар талазы-биле хөй ажылды кылып келдивис. Ооң түңнели улуг ажыктыг болган. Ооң-на бедик бүдүрүкчүлүг чорук, ажыктыг болгаш шынарлыг ажыл-иш эгелээн— деп, чугаалаан.

А. НУГУУРАК.

В. И. Ленин маңаа өөренип чораан

УЛЬЯНОВСК. (СЭТА). Ульяновскиниң В. И. Ленин аттыг № 1 ортумак школазының музейинге дөрт миллион кижи чаа чораан. Аңаа, шаандакы Симбирск гимназиязының бажыңынга, 1879 чылдан 1887 чылга чедир Владимир Ульянов өөренип турган. Школа музейиниң делгииринде Владимир Ульяновтуң шуут бодунуң ажыглап чораашы өөредилге номнарын, өске-даа номнарны, лаборатория приборларын, а ол ышкаш ооң башкыларының фото-чуруктарын делгеп салган.

Гимназияның ол шагда чедиги клазы турган комнатага аалчылар аажок үр доктаар. Парта баарында — «Маңаа 7-ги класстың өөреникчизи Владимир Ульянов олурган» деп бижиглел бар. Ол комната чылда бир катап — сентябрьның бирде—школа музейиниң кезээ болбайн баар. Амыдыралының баштайгы хүнүнде кичээлдиң бирги класcчылар аңаа эрттирерлер. Он чыл эрткен соонда олар база дагын аңаа келир. Класс музей-биле кожа улуг залга оолдар, уруглар бышкан билигниң аттестадын алырының экзаменин дужаар. Гимназист Владимир Ульянов доозарының экзаменнерин 1887 чылдың чазынында ол залга дужаап турган. Бүгү доозукчуларның аразында алдын медаль-биле шаңнадыр кара-чаңгыс өөреникчи ол болур деп ынчан чарлаан. Ынчалза-даа шаажылаткан революсчунуң дуңмазы болган ужурунда, ооң фамилиязын медальдыг өөреникчилерниң мрамордан кылган Хүндүлел самбыразынга кирбээн. Ынчаарга ам школаның медальдыг өөреникчилериниң чаа самбыразында эң эки өөреникчилерниң даңзызын Ульяновтуң фамилиязы ажыдып турар.

А. БАРТО

КҮС ДҮШКЕН

Эртенги хүн магалыг
Эки чылыг болду-ла.
Кажаа-херим иштин
Калбак хөлчүк шыпты.

Кызыл хүнде катап
Кыжы дүжүп келди.
Хөлчүгеш шил дег болуп,
Көрзең-борзаң апарды.

Чуга кылаң шилди мен.
Чуура-буза шаавыттым.
Хөлчүгеш катап-ла
Хөлберип чорупту.

Чаным-биле эрткеннер:
— Час бо-дур!—диштилер.
А мен мында час кылып
Ажылдап-ла тур мен.

Э. Кечил-оол очулдурган.

Ойнаарактар

САМОЛЁТ

Самолёттан кылып алгаш,
Садтар кырын эргий ужаал.
Ак-көк дээрге кылыйткаштың,
Ававысче ээп кээр бис.

КОЙГУНЧУГАШ

Даштын чаъста ойнаарагын
Та кым каапкан чүве ийик.
Хөөкүй койгун сандайындан
Кеңгүс дүжүп чадап каггаш,
Көк мөөк болган олуруп тур.

АДЫГ

Адыым холу хоорук-тур,
Аңдарыпкан—черде чыдыр.
Ынчалза-даа адыым эки,
Ыяап черле кагбас-даа мен.

БӨМБҮК

Бөмбүүн сугже дүжүрүпкеш,
Мөөреп ыглаан Таня-дыр.
— Оожурга, Таняжык,
Ооң сугга дүжер эвес.

МЭЭҢ ГЕНЕРАЛЫМ

Ооң эртежизи аажок. Ол туп-тура халааш, чунуп, идик-хевин кедип-ле эгелээр.

Авазы ону чаптагылаар:

— Эх, мээң хеймерегимни аар, эрес-ле ийин!

Ачазы ону эргелеткилээр:

— Эр-хей, солдат кижи ындыг боор чоор!

А мен дуңмамны аңаа-ла:

— Мээң эрес бичии генералым—дээр мен.

Бир эвес оон кандыг-бир кижи: — Адың кымыл, харың кажыл, оолак?—деп айтырар болза, ол дораан харыылап бээр:

— Сундай. А хайым дөйт.

«Р» деп үжүктү адай албас боорга, ону теңнепейлер кочулай бээр. А Сундар тоовасдаа:

— Удавас билип-ле алгай мен—деп, харыылап каар.

Авазы азы ачазы шериг кижилер дугайында номнар номчуй бээрге, ону кичээнгейлиг-биле дыңнап, чараштыр таартырып алган бажын бичии салаалары-биле суйбавышаан, кажан, каяа болганын ылавылаар чаңныг, чугаакыр тел. Ол чүгле дыңнап, сонуургаар эвес, а боду номнарны ажып, чуруктарын топтап, таныыр үжүктерин банка-сонка адагылап, билбестерин айтыргылаар.

— Өзүп келгеш, кандыг кижи боор сен, Сундар?— деп сонуургаарга, оң талакы холун өрү көдүргеш, ооң айтыр салаазын кожайткаш:

— Генейал—дээш, былырааш, чиңге үнү-биле уламчылаар—Школага база өөйенгеш, улуг апайгаштың.

Чемненип алгаш, садик чоруур мурнунда эртениң-не ол бодунуң демир солдатчыгаштарын чыскаай тургускаш, командылагылаар:

— Бийээ!.. Ийи!... Үт! Төмаан-ныг! Мен чогумда чүйүм үйевес силей! Билдиңей бе!

Кышкы хүннер соок. Ынчангаш Сундар кидис идиктерин, кышкы тонун, бөргүн кедипкеш, авазындан четтингеш садикче чоргаар базыптар. А демир солдатчыгаштары ооң келирин четтикпейн манап, шимээн чок тургулаар.

Виктор САТ.

А. БАРТО—УРУГЛАР ЧОГААЛЧЫЗЫ

Агния Барто—сурагдыг шүлүкчү болгаш драматург, уругларның ынак чогаалчызы. Ол 1906 чылда Москвага мал эмчизи кижиниң өг-бүлезинге төрүттүнген. Биче чажында-ла литературага хандыкшып, хөйнү номчувушаан, школачы чылдарында-ла сатиралыг шүлүктерни бижип эгелээн. Хана солуннарга эпиграммаларны болгаш лириктиг шүлүктерни база бижигилеп турган. Ынчалза-даа баштайгы чогаадыкчы базымнарын ол шоолуг херекке албайн чораан. Школа дооскан соонда А. Барто театр училищезинге өөренип кирген. Бир-ле катап училищеге кичээлге А. Б. Луначарский кээп олурушкан. Луначарский дыңнап орда, бодунуң шүлүктерин ол номчуп берген. Оларны Луначарский аажок сонуургаан болгаш ооң-биле чугаалашкаш, литература талазы-биле шыңгыы ажылдаарын сүмелээн.

А Бартону ол сүме шынап-ла хей-аът кирипкен. 1925 чылда ооң уругларга ийи номну парлаттынып үнген. А 1927 чылда ооң бичиилерге шүлүктериниң чыындызы «Алышкылар» деп ат-биле үнген. Ол ном авторга улуг чедиишкинни болгаш хүндүткелди чаалап берген, барык оон эгелээш-ле А. Барто уругларның ынак чогаалчыларының санынга кирген. Ооң мурнунда делегейниң улустарының акы-дуңмалышкы болгаш интернационалчы чаңгыс эвиниң дугайында уругларга ынчаар билдингир, бодуун тода кылдыр кайы-даа чогаалчы биживейн турган. Индус, негр болгаш өске-даа аймак-сөөк биче чаштарның амыдырал-чуртталгазы совет уругларның сонуургалын болгаш сагыш-сеткилин хайныктырган. Ук номну дыка хөй катап парлаан болгаш янзы-бүрү дылдарда очулдурган.

Ооң соонда чогаалчының «Октябрьның сылдысчыгажы», «Арыгда сылдысчыгаш» деп номнары көстүп келгилээн. Уруглар чогаалчызы кижи кижизидикчи боор дээрзин А. Барто баштайгы чогаадыкчы базымнарындан-на билген. Ындыг бодалды улуг критик В. Белинский уруглар чогаалчызы кижи уруглар чогаалчызы боор төрүттүнер ужурлуг деп илередип чораан. Кижизидилгениң чамдык аргалары А. Бартонуң «Миллион почтачылар» деп баштайгы шиизинде илереттинген. Ол хөглүг, сатиралыг шиини эң баштай 1934 чылда уругларга көргүскен.

А. Бартонуң ылангыя шоодуглуг болгаш сатиралыг шүлүктери, фельетоннары уругларның ынак «эдилели» болган, а башкылар болгаш ада-иелер кижизидилгеге ажыглаар «чидиг чепсек» кылып алганнар...

А. Бартонуң чурттап, ажылдап турар өрээлиниң ханаларында бичии уругларның чураан хөй-ле чуруктары бар.

Чогаалчы бир-ле катап радиога чүве чугаалааш, уругларның чураан чуруктарынга ыцаап, оларны хүндүлээрин илереткен. Ооң чугаазын радио дамчыштыр дыңнаан уруглар чураан чуруктарын Агния Львовнаже чорудуп турар апарган. Ынчангаш оон өрээлинде чуруктарның хөй болган чылдагааны ол.

Аңаа кирген аалчыларның эң-не сонуургаары рамкалап шилдээш ханада азып каан бир саазын бар. Делегейде бирги космонавт чогаалчылар-биле ужурашкаш, октаргайга бодунуң ужудуушкунун чугаалаан. Ооң соонда чогаалчылар шупту боттарының номнарын белекке берип эгелээн. Агния Львовна база бодунуң номун аңаа сунарга, ол оон шүлүктерин бичиизинден тура шээжи билирин чугаалаан. Номну хүлээп алгаш, аңгы саазынга А. Бартонуң шүлүүнүң «Адыгжыгашты шаладыва оскунупкан» деп чаңгыс одуруун сактып бижээш: «Юрий Гагарин» деп бижип кааш, чогаалчыга тудускан. Уругларның чураан хөй чуруктарының аразында улустуң эң сонуургап көөрү демги саазын ол ышкажыл.

«Кижини тывар», 1972 чылда Ленинчи шаңнал алган «Харлыг кыжын чечектээр дээш» деп болгаш өске-даа хөй кайгамчык номнарның автору Агния Бартону муң-муң совет кижилер билир. Чүге дээрге олар бичиизинде-ле ооң шүлүктерин номчаан болгаш чуртталгазының иштинде уттундурбас боор артып калган.

Агния Львовнаның номнарын Польшада, Венгрияда, Францияда болгаш өске-даа чурттарда эки билир.

Совет Эвилелиниң улустарының шупту дылдарында ооң чогаалдары очулдуртунган. А тыва уруглар база-ла боттарының төрээн дылында номчуп турар. 1930 чылда тыва дылга эң-не баштай А. Бартонуң бичии уругларга шүлүктериниң чыындызы «Халышкылар» деп ат-биле каас-чараш чурук-хөрүктерлиг парлаттынып үнген. Ол ынчан тыва уругларның холдан салбас ынак номну апарган. 1953 чылда база бир чаа белек—«Уругларга шүлүктер» деп ном О. Сувакпиттиң очулгазы-биле көстүп келген. А 1975 чылда А. Бартонуң соолгу чылдарда бижээн шүлүктериниң чыындызы «Харлыг кыжын чечектээр дээш» деп аттыг номну тыва дылга парлаттынган. Ынчангаш Агния Львовнаның хөй-хөй тираж-тарга парлаттынып үнген чогаалдары тыва чаштарның сонуургалын чаалап алган болгаш ол оларның эң ынак чогаалчыларының бирээзи апарган.

Агния Львовна чоокта чаа 70 харлаан. Совет уруглар чогаалының хөгжүлдезинге кииргени улуг үлүг-хуузу дээш ону чазактың дээди шаңналы—Ленин ордени-биле шаңнаан. Ол дээрге чогаалчыга-даа, ооң муң-муң бичии номчукчуларынга-даа кызыгаар чок улуг өөрүшкү-дүр.

Кызылдың «Саяна» уруглар садында. Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

телевидение

АПРЕЛЬ 18-ТЕ

МОСКВАДАН

8.40—«Чечен чогаалдарның экранчыдылгазы». «Ианг хар» Уран-чечен өңнүг фильм.
10.00—«Орлёнок» телестудияның аныяк корреспондентилериниң Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы В. А. Шаталов биле ужуражылгазы. Өңнүг.
10.50—11.00—Чапсар.
11.00—Медээлер.
11.10—«Бойдустуң хайгыылчылары». Олимпиаданың III турунуң айтырыгларынга харыылар. Өңнүг.
12.00—«Совет Эвилелинге бараан боор тур мен».
13.00—«Терентий Семенович Мальцевтиң чугаазы».
13.30—«Бүгү чүвени билип алыксаар мен». Өңнүг киножурнал.
13.40—«Делегей панорамазы». Өңнүг.
14.50—«Кино аян-чоруктарының клуву». Өңнүг.
15.10—«Чечен чогаалдарның экранчыдылгазы». «Ианг хар». Уран-чечен өңнүг фильм.
16.50—17.00—Чапсар.
17.00—«Үе». Информастыг программа.
17.30—«Музыкалыг киоск». Информастыг программа.
18.00—«Делегейниң цирктери». Чехословак артистерниң концерти. Өңнүг.
19.00—«Кодээниң ажыл-ижи».
20.00—Медээлер.
20.20—Хоккейге делегей чемпионады. ССРЭ биле Чехословакияның шилиндек командаларының оюну. Польшадан өңнүг дамчыдылга.
22.20—22.30—Чапсар.
22.30—«Үе». — Информастыг программа.
23.00—01.15—Спортчу программа: 1. Футболга ССРЭ-ниң чемпионады. «Спартак» — «Динамо» (Киев) 2-ги таймы. 2. Хоккейге делегей чемпионады. АКШ биле ГФР-ниң шилиндек командаларының оюну. 2-ги, 3-кү үелери. Польшадан өңнүг дамчыдылга.

АПРЕЛЬ 19-ТА

КЫЗЫЛДАН

16.00—«Оолдары». Уран-чечен телефильм.
16.55—Уругларга фильм. «Күзеддер оъду».
17.55—«Үжелээ даргашаар черден». Телефильм.
18.25—«Техниктиг информацияның медээлери». Дамчыдылга.
18.40—«Хоойлудан дашкаар». Документалдыг фильм.
19.00—«Кижи болгаш хоойлу». Тыва АССР-ниң юстиция министри А. Д. Ховалыгның чугаазы.
19.15—«Сванетия дугайында ыры». Документалдыг фильм.
19.25—Телемедээлер.
19.35—«Бедиктиң бажынга үнер». Документалдыг фильм.
19.45—«Комсомолчу амыдырал». Дамчыдылга.
20.25—Телемедээлер.
20.40—«Төөл дилеп чор мен». Телефильм.
20.55—«Орус романс». Дамчыдылга.
21.25—Чарлалдар.
21.30—23.30— «Нормандия-Неман». Уран-чечен фильм.

Редакторнуң оралакчызы М. Н. СМИРНОВА.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Красноярскиниң кооператив техникумунуң Кызылда өөредилге-консультация пунктузу 1976—1977 өөредилге чылынга бот-өөредилгелиг салбырга дараазында тускай эртемнерге:

1. Үлетпүр барааннарынга товароведение.
2. Аъш-чем барааннарынга товароведение.
3. Бухгалтер учёду.
4. Кооперация садыынга планнаашкынга өөреникчилер чыып алырын чарлап тур.

Техникумга хереглекчилер кооперациязында ажылдап турар кижилерни хүлээп алыр.

8 болгаш 10 класстарны дооскаларны хүлээп алыр.

Өөренир хуусаазы —8 класс дооскаларга 4 чыл, 10 класс дооскаларга 2 чыл.

Техникумга кирип турарлар дараазында документилерни дужаар:

1. Директорнуң адынга кырынга билдириишкин.
2. Эртемниң дугайында шынзылга азы аттестат (боду-биле).
3. Автобиография.
4. № 286 майык ёзугаар эмчи шынзылгазы.
5. Бөрт чокка 3х4 хемчээлдиг дөрт фото-чурук.
6. Будүрүлге черниң удуртукчуларының шывыткан күш-ажыл дептериниң хоолгазы азы ушта бижилге.
7. Хереглекчилер ниитилелинден чоруткан бижик.
8. Ажылдап турар черинден характеристика.

10 класс дооскаш кирип турарлар бүгү салбырларга орус дылга болгаш литературага (сочинение) кирериниң экзаменин дужаар. Оон аңгыда товароведение салбырынга математикага (аас-биле экзамен дужаар.

8 класс дооскаш кирип турарлар орус дылга(бижимел-биле) — диктант болгаш математикага (аас-биле) кирериниң экзаменнерин дужаар.

Документилерни апрель 15-теп эгелеп Кызылга техникумнуң ӨКП-ге хүлээп алыр. Июнь 1-ден 10 чедир белеткел курстары ажылдап эгелээр. Кирериниң экзаменнерин июнь 11-ден эгелеп Кызылга чорудар.

Айтырыгларны болгаш документилерни дараазында адресче чорудар: Кызыл хоорай, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, 47, кооперация училищезиниң бажыңы, техникумнуң бот-өөредилгелиг салбырының ӨКП, телефон 2-55-58.

30 ХАРЛААН УЧИЛИЩЕ

Респотребсоюзтуң кооператив профессионал-техниктиг училищези тургустунганындан бээр 30 чыл болган оюн демдеглеп эрттирген. Тываның кайы-даа булуңунга чеде бээр болзуңарза, бо училищени дооскан садыгжылар, поварлар, хлеб быжырыкчылары хөй. Олар чонунга бараан болуп, шаннадып, мактадып, мурнакчыларның олуруунда киргеннер.

Училище ажыттынган чылындан тура бедик мергежилдиг 4778 садыгжыларны, бухгалтерлерни, поварларны, хлеб быжырыкчыларын белеткеп үндүрген. Бир эвес бо өөредилге черниң тургустунган чылында ону 31 специалист доозуп үнген болза, бо чылын ону 200 бедик мергежилдиг кадрлар доозуп үнер.

Училищеде сургуулдарның өөрениринге бүгү таарымчалыг байдалдарны тургускан. Адырлар болгаш мергежил аайы-биле өөренип турар сургуулдарга тускай өөредилге дериг-херекселдери-биле хандыртынган өрээлдерни дерип кылган.

Амгы үеде училищеде тускай эртемниг, бедик мергежилдиг, арга-дуржулгазы улуг башкы кадрлар хөй. Олар сургуулдарны теоретиктиг болгаш практиктиг билиглер-биле чепсеглеп турар. Оларның аразында училищениң 30 чыл оюн таварыштыр Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиктери-биле шаннаткан хоочун башкылар Март-оол Маадырбаевич Монгуш, Софья Николаевна Стрелецкая, аныяк башкылар Елизавета Иргитовна Даргат, Эдер-оол Шаравиевич Ондар болгаш оон-даа өскелер бар.

ЧУРУКТАРДА: училищениң эки өөредилгелиг сургуулдары Зоя Седен биле Чечек Ооржак практиктиг кичээл үезинде; училищениң эки ажылдыг башкыларының бирээзи Е. Даргат өөреникчилериниң аразында.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

ТАШКЕНТИГЕ БОЛУР

«Тайбың, улустарның социал депшилгези болгаш хосталгазы дээш!» деп, шак ындыг лозуң-биле Азия болгаш Африка чурттарының дөрткү делегей кинофестивалы бо чылдың майда Ташкентиге болур. Мурнундагы шуулганнардан ылгаштыр, бо фестивальга Латин Американың кино уран чүүлүнүң ажылдакчылары база киржир.

Ол болза үш диптиң кино уран чүүлүнүң ажылдакчыларының мурнунда турар айтырыгларның ниити болуп турарын бадыткап турар-дыр — деп, фестивальдың организастыг комитединиң даргазының оралакчызы М. В. Александров онзалап демдеглээн. Ам безин 59 чурттуң болгаш делегейниң ийи организациязының төлээлекчилери фестивальдың ажылынга киржир дээн боттарының шиитпириниң дугайын медээлээн деп, ол дыңнаткан.

Сөөлгү үеде тургускан уран чечен болгаш документалдыг фильмнерниң калбак программазын аңаа көргүзер.

Совет кинематографистер Ортаа Азияның болгаш Закавказьениң студияларынга тургустунган дыка хөй чаа фильмнерни Ташкент фестивальынга көргүзер.

(СЭТА).

«Мосфильм» студиязы Александр Орловтуң режиссёрлап тургусканы «Бүрүнү-биле хүлээдим» деп чаа кинофильми республиканың киноэкраннарында үнүп эгелээн.

КИНО

АПРЕЛЬ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ээн ховуларда, шыргай аргаларда» (2 сериялыг) 9.25, 12.20, 15.15, 18.10, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Джек кайгамчык чүүлдер оранында» 9.20, 11.00, 14.10, «Пар хереглеттинип турар» 12.40, 15.50, «Салдынчак» 17.20, 19.00, «Зуудан оваартын» (2 сериялыг) 20.40 шакта.

«КАА-ХЕМ»: Киночыынды 10.30, «Ироша тажы» 11.55, «Рам биле Шиам» (2 сериялыг) 14.40, 17.20, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «От, суг болгаш чес хоолайлар» 11.20, 13.10, «Кыска шөлээ» 15.00, «Дедир эгиттинмес» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

АПРЕЛЬ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Күс» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20. 40 шактарда.

«ПИОНЕР»: № 2 мультфильмнер чыындызы» 9.30, 10.50, «Кайгамчык чүүлдер делегейинде» — киноклуб 15.00, «Ээн ховуларда, шыргай аргаларда» (2 сериялыг) 12.10, 17.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Пар хереглеттинип турар» 15.00, «Селгүүстээр кыс» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Истелге практиказынга болган таварылга» 15.00, «Кызыл яблоко» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Редакцияның адрези: Индекс 667000
Кызыл. Щетинкина-Кравченко кудумчузу бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда килдизиниң 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.
Тираж 17116 ЧАГЫГ № 1311.
СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкина-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00341.